

Univerzita Hradec Králové
Pedagogická fakulta
Katedra kulturních a náboženských studií

PANELOVÉ SÍDLIŠTĚ: NE / MÍSTO PRO DOMOV?

Bakalářská práce

Autor: Andrea Pejsarová
Studijní program: Humanitní studia
Studijní obor: Transkulturní komunikace (B6107 – TKMB)
Vedoucí práce: Mgr. Jana Karlová, Ph.D.

Zadání bakalářské práce

Autor:	Andrea Pejsarová
Studium:	P15K0016
Studijní program:	B6107 Humanitní studia
Studijní obor:	Transkulturní komunikace
Název bakalářské práce:	Panelové sídliště: ne/místo pro domov?
Název bakalářské práce AJ:	An estate: is it/is it not a place for a home?

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Práce se bude zaměřovat na panelové sídliště Černý Most v Praze a bude orientovaná na skupinu dětí a dospívajících. Jejím cílem je zjistit, jakou povahu má prostředí panelového sídliště a jak/do jaké míry formuje své obyvatele (resp. děti a mladistvé) a jak moc ovlivňují oni sami své okolí.

1. Kniha o Praze 14: Hloubětín, Kyje, Černý Most a okolí / Ed. Dagmar Broncovám, Praha : MILPO, 2000. - 103 s. ISBN 80-86098-16-8 2. Vývojová psychologie: dětství a dospívání ; Marie Vágnerová, Praha : Karolinum, 2012. - 531 s.; ISBN 978-80-246-2153-1 3. Pedagogické ovlivňování volného času: trendy pedagogiky volného času / Bedřich Hájek, Břetislav Hofbauer, Jiřina Pávková, Praha : Portál, 2011. - 239 s.; ISBN 978-80-262-0030-7 4. Když se utopie stane skutečností / Lucie Zadražilová ; fotograf Jaromír Čejka, Praha: Uměleckoprůmyslové museum v Praze ; Arbor vitae, 2013. - 143 stran: ISBN 978-80-7101-133-0, ISBN 978-80-7467-058-9 5. Domov, identita a světonázor: jako součást transkulturní komunikace/ Jana Karlová, Ostava: Moravapress 2014 108 s.; ISBN 978-80-87853-19-1 6. Kulturní krajina - aneb proč ji chránit?: téma pro 21. Století: / Tomáš Hájek, Karel Jech,- Praha : Ministerstvo životního prostředí 2000-243 s.; ISBN 80-7212-134-0 7. Integrovaná antropologie na prahu 21. století / Josef Wolf, Praha : Karolinum, 2002. - 439 s.; ISBN 80-246-0380-2 8. Kulturní vzorce / Ruth Benedictová ; Praha : Argo, 1999. - 223 s., ISBN 80-7203-212-7 9. Přehled antropologických teorií kultury / Václav Soukup, Praha : Portál, 2000. - 229 s.: ISBN 80-7178-328-5 10. Mass Housing in Europe: Multiple Faces of Development, Change and Response /Rob Rowlands;- Palgrave Macmillan, 2010, 285 s., ISBN 978-0230007307

Garantující pracoviště:	Katedra kulturních a náboženských studií, Pedagogická fakulta
Vedoucí práce:	Mgr. Jana Karlová, Ph.D.
Oponent:	Mgr. Luděk Jirka, Ph.D.
Datum zadání závěrečné práce:	19.1.2017

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala pod vedením vedoucí bakalářské práce samostatně a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne .....

.....

Andrea Pejsarová

Anotace

PEJSAROVÁ, Andrea. Panelové sídliště: ne / místo pro domov? Hradec Králové: Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2019. 71 s. Bakalářská práce.

Bakalářská práce je teoreticko-empirickou analýzou toho, jak sociálně znevýhodněné děti konceptualizují lokalitu svého bydliště - sídliště Černý Most. Studie je založena na odborné literatuře, rozhovorech s cílovou skupinou a autorčině profesní znalosti lokality. Koncept „místa“ byl převzat zejména od Erica Hirsche. V případě znevýhodněných dětí se práce zaměřuje na to, zda sídliště Černý Most konceptualizují jako místo, do kterého zasazují samy sebe a může tak mít pro ně charakter domova. Autorka shrnuje historický vývoj panelových sídlišť a okolnosti výstavby zasazuje do kontextu, definuje kulturní skupinu na základě konceptu kultury chudoby a obecných charakteristik sociálního znevýhodnění. Následně se práce soustředí na transkulturní dialog definované kulturní skupiny s většinovou společností.

Klíčová slova: panelové sídliště, místo, transkulturní dialog, sociálně znevýhodnění

Annotation

PEJSAROVÁ, Andrea. Panelové sídliště: ne / místo pro domov? [An estate: is it / is it not a place for a home?] Hradec Králové: Faculty of Education, University of Hradec Králové, 2019. 71 pp. Bachelor Thesis.

The bachelor thesis presents a theoretical and empirical analysis of how socially disadvantaged kids conceptualize their habitat – the housing estate of Černý Most. The thesis is based on a specialized literature, interview with the target group and the author's professional knowledge of the location. The concept of „place“ was taken primarily from Eric Hirsch. The thesis discusses whether the disadvantaged kids conceptualize the habitat of Černý Most as a place where they embed themselves and thus they can characterize it as their home territory. The author of the thesis summarizes the historical development of the housing estate and the circumstances of its construction is put in to context. She also defines a cultural group based on the culture of poverty concept and general characteristics of social disadvantage. The study further focuses on the topic of transcultural dialogue between the target group and majority of society.

Keywords: housing estate, place, transcultural dialogue, social disadvantage

Poděkování

Ráda bych poděkovala vedoucí mé bakalářské práce Mgr. Janě Karlové, Ph.D. za odborné vedení, připomínky a rady. Dále děkuji pracovníkům nízkoprahového zařízení pro děti a mládež, kteří mi umožnili uskutečnit s jejich klienty rozhovory. Poděkování patří také respondentům, kteří byli ochotni se zapojit do výzkumných rozhovorů.

OBSAH

SEZNAM ZKRATEK	8
ÚVOD.....	9
1 KONCEPTUALIZACE MÍSTA	11
1.1 Domov jako ústřední místo.....	13
2 PANELOVÁ SÍDLIŠTĚ.....	15
2.1 Definice pojmu „panelák“	15
2.1.1 Periodizace panelových sídlišť	16
2.2 Historický vývoj sídlišť	18
2.3 Důvody výstavby panelových sídlišť.....	19
2.4 Současná podoba panelových sídlišť	20
3 SÍDLIŠTĚ ČERNÝ MOST	23
4 CHARAKTERISTIKA VÝZKUMNÉHO VZORKU.....	31
4.1 Období dětství a dospívání	31
4.2 Sociálně znevýhodněné děti a mládež	34
5 VÝZKUMNÁ ČÁST	37
5.1 Metodologie	38
5.2 Etika výzkumu	39
5.3 Výzkumné otázky	41
5.4 Analýza rozhovorů.....	42
5.4.1 Způsob trávení volného času.....	43
5.4.2 Vztah respondentů k prostředí sídliště	45
5.4.3 Podoba sídliště skrze reflexi cílové skupiny	46
5.4.4 Emocionální vztah k sídlišti	55
5.5 Shrnutí.....	56
6 KULTURNÍ DIALOG NA SÍDLIŠTI ČERNÝ MOST	58
ZÁVĚR	65
SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ.....	66
SEZNAM PŘÍLOH.....	71

SEZNAM ZKRATEK

NZDM - nízkoprahové zařízení pro děti a mládež

OSPOD - orgán sociálně-právní ochrany dětí

CČM - Centrum Černý Most

ÚVOD

Panelová sídliště jsou v naší společnosti rozporuplným tématem. Lidé je často vnímají jako monolitické betonové králíkárnny, které postrádají osobitost a neposkytují svým obyvatelům kvalitní místo pro život. Je ale tomu opravdu tak? Na problematiku jsem se podívala očima dětí, které tráví v prostorách panelového sídliště většinu svého volného času. Řadu let jsem působila jako kontaktní sociální pracovnice v nízkoprahovém zařízení pro děti a mládež na Černém Mostě, kde jsem se denně setkávala s dětmi, které se nacházejí v nepříznivé sociální situaci. Sledovala jsem, jak jejich životní realita ovlivňuje i jejich nazírání na svět. Zajímalo mě, jak skrze jejich reflexi panelové sídliště vypadá. Zda je pro ně také jen nehostinnou betonovou džunglí nebo naopak místem, ve kterém jsou rády, a může pro ně představovat bezpečný domov.

Abych dostala odpovědi na své otázky, zaměřovala jsem se na to, jaká místa jsou pro děti významná, jak sídliště člení a ohraničují a jak do něj zasazují samy sebe. Zajímalo mě, zda je pro ně sídliště pouhým prostorem, na který se dívají z vnější perspektivy anebo je pro ně místem, které mají spojené s každodenním prožíváním. Věnovala jsem se také tomu, zda můžeme vysledovat probíhající transkulturní dialog mezi těmito dětmi, které jsou zástupci minority, s majoritní společností.

Teoretická část práce představuje východiska, na základě kterých jsou konceptualizovány pojmy *místo* a *domov*. Dále se věnuje panelovým sídlištím na obecné rovině, jejich historickým vývojem, okolnostmi výstavby i jejich současnou podobou. Popisuje konkrétněji výzkumný terén, kterým bylo sídliště Černý Most, přičemž je důraz kladen na prvky, které jsou využitelné cílovou skupinou. Práce se také zaměřuje na charakteristiku výzkumného vzorku z hlediska vývojové psychologie a sociálního znevýhodnění. Na základě toho je cílová skupina výzkumu definována jako kulturní skupina, která je odlišná od majoritní společnosti. Cílem práce je také zjistit, zda mezi touto minoritou a většinovou společností dochází k transkulturnímu dialogu, k čemuž je využito prostředí nízkoprahového zařízení pro děti a mládež.

V rámci výzkumné části proběhly rozhovory s dětmi, které pocházejí ze zmiňované minoritní společnosti a navštěvují nízkoprahové zařízení pro děti a mládež. Rozhovory

jsou v této části analyzovány, přičemž předmětem zájmu byl především jejich vztah k prostředí sídliště, způsob trávení volného času, podoba sídliště skrze jejich reflexi a případná emocionální vazba k sídlišti.

Cílem práce je tedy zjistit, jak sociálně znevýhodněné děti z Černého Mostu konceptualizují sídliště, ve kterém žijí. Přínos spatřuji v možnostech zkvalitnění práce s touto cílovou skupinou. Činnost kontaktního sociálního pracovníka je totiž založená na každodenní komunikaci s klienty, kteří se nacházejí v situaci, se kterou si nedokážou sami poradit. Prostředí hraje v této komunikaci velmi významnou roli. Věřím, že pro pracovníky sociálních služeb může být přínosné vědět, jakým způsobem cílová skupina na toto prostředí nahlíží a jaké mu připisuje významy. Stejně tak považuji za důležité, aby pracovníci znali principy transkulturního dialogu a snažili se zkvalitňovat své služby tak, aby měl tento dialog stále více prostoru v komunikaci se zástupci minoritní společnosti.

1 KONCEPTUALIZACE MÍSTA

Pojem „*místo*” používá řada oborů a setkáváme se s ním i v našem každodenním životě. Pracuje s ním například obecná geografie, sociologie a také antropologie krajiny, která bude oblastí, ve které se budu pohybovat. Pro účely své bakalářské práce se pokouším zasadit tento pojem do konceptuálního rámce, který bude následně využitý pro výzkum na sídlišti Černý Most.

Z hlediska fenomenologické ontologie prostřednictvím míst lidé obývají svět. S jejich pomocí se orientujeme ve světě a identifikujeme se s ním i s ostatními lidmi.¹ Ve své práci se opírám o dvě teorie, ve kterých je podle mého názoru zřejmý vliv tohoto pojetí. Jedná se o koncept „*Místa a prostoru*” Erica Hirsche a „*Obráz města*” Kevina Lynche. Navzdory rozdílným přístupům spatřuji společnou myšlenku. A tou je skutečnost, že abychom mohli nějaké krajině dobře porozumět, je potřeba posuzovat to, jak se místo jeví samo o sobě, ale stejně tak je důležité zaměřit se na to, jak ho vnímají jeho obyvatelé.

Eric Hirsch pojímá místo odlišně od pojmu prostor. Jsou to pro něj dvě různé kategorie, které se ale vzájemně ovlivňují a v jeho pojetí by jedno nemohlo existovat bez druhého. Místo a prostor spolu totiž velmi úzce souvisejí a společně utvářejí krajinu.² Pojem prostor pojednává právě o tom, jak se místo jeví samo o sobě na základě zkušeností lidí. Je to jakási vnější perspektiva, zkušenost, která je na pozadí každodennosti. Na rozdíl od toho je místo vnitřním pohledem, který je spojený s každodenním prožíváním, s nerefektovanou zkušeností.³ Pokud tedy chceme vytvořit mentální obraz krajiny, musíme se zaměřit na to, co je stálé, ale zároveň na to, jak se toto stálé prostředí jeví v každodenním prožívání jeho obyvatel. Podobně je o této spojitosti pojednáno v publikaci *Výzkum krajiny: vybrané antropologické a archeologické metody*. Krajina je zde v rámci antropologie chápána jako určitý důsledek napětí mezi materiálním a sociálním. Svět je neoddělitelně spojen s tím, jak

---

¹ GIBAS, Petr. *Domov jako konceptuální rámec, téma i výzkumný terén: vývoj i současná podoba studií domova*, s.246-247

² HIRSCH, Eric, O'HANLON, Michael. *The Anthropology of Landscape: Perspectives on Place and Space*, s.1-30

³ LEHEČKA, Michal. *Faraonci: místo, prostor a lokální identita sídliště Stodůlky*, s. 11- 12

mu rozumíme a jak ho prožíváme.⁴ Materiální stránka by se tak v Hirschově konceptu dala považovat za prostor a sociální stránka za místo. Z výše uvedeného ale logicky plyne fakt, že přistupujeme-li k obrazu krajiny takovým způsobem, nikdy nezískáme jeden přesný obraz krajiny. Eric Hirsch tvrdí, že neexistuje jedna absolutní krajina, ale jen množství souvisejících krajin, které společně existují, ačkoli spolu mohou být v některých ohledech v rozporu.⁵

Jak bylo již řečeno, i Kevin Lynch si je při konstruování svého konceptu vědom, že lidé, jejich činnosti a vnímání žitého prostoru, jsou stejně důležité jako fixní části.⁶ V takovém případě bychom tedy k žádné absolutní podobě krajiny nemohli dojít. Lynch ale zároveň dodává, že ačkoli jsou všechny tyto individuální rozdíly psychologicky velmi zajímavé, pro účel jeho studie jsou nejdůležitější obecné image, což jsou zobecněné představy, které sdílí většina obyvatel města.⁷ V jeho přístupu je patrný jistý odklon od zmiňovaného čistě fenomenologického přístupu, o kterém hovoří také Gibas. Ve své publikaci pojednává o postupném ústupu od fenomenologie v rámci studia míst. Oproti tomu je zřejmý příklon k objektivistickému naladění přístupů, který můžeme vidět například v rámci studia bydlení.⁸ I v Lynchově práci spatřuji právě tyto objektivistické tendence, neboť se nespokojuje s tím, že by nebylo možné dosáhnout jasné podoby krajiny, v jeho případě konkrétně města. Pro Lynche jsou nejzásadnější obecné představy, které lidé sdílejí a které pak společně utvářejí image města. Pro tyto účely město člení na cesty, významné prvky, okraje, uzly a oblasti, které pak tvoří orientační síť, na základě které se utváří image města.⁹ Ačkoli je tedy základem konceptu struktura, která je definována zvnějšku, nelze jeho přístup považovat za čistě objektivistický, protože výsledná podoba města je tvořena právě na základě představ obyvatel daného města a jejich vnímání. Zde je tedy zřejmý i konstruktivistický přístup Lynchovy teorie. Propojení těchto dvou směrů také příhodně ukazuje jedna z myšlenek z Lynchovy studie. Lynch říká, že: „*Vznik každého image je výsledkem dvojsměrného*

---

⁴ KRIŠTUF, Petr, ZÍKOVÁ, Tereza a kol. *Výzkum krajiny: vybrané antropologické a archeologické metody*, s. 8

⁵ HIRSCH, Eric, O'HANLON, Michael. *The Anthropology of Landscape: Perspectives on Place and Space*, s.1-30

⁶ LYNCH, Kevin. *Obraz města*, s. 2

⁷ LYNCH, Kevin. *Obraz města*, s. 7

⁸ GIBAS, Petr. *Domov jako konceptuální rámec, téma i výzkumný terén: vývoj i současná podoba studií domova*, s.251

⁹ LYNCH, Kevin. *Obraz města*, s. 7

procesu, který se odehrává mezi pozorovatelem a pozorovaným objektem.”¹⁰ Z tohoto tvrzení tedy lze usuzovat, že prostředí již nějakou svou podobu má a ukazuje nám určité struktury a vztahy. Zároveň ale člověk tyto vjemy určitým způsobem vnímá a třídí.

Pro účely své bakalářské práce jsem se rozhodla vycházet především z teorie Erica Hirsche. Zajímá mě, do jaké míry vnímají sociálně znevýhodněné děti z Černého Mostu sídliště pouze jako prostor a do jaké míry je to pro ně místo, do kterého zasazují samy sebe. Práci Kevina Lynche jsem si vzala na pomoc právě proto, že nabízí orientační síť, na základě které bude možné sídliště strukturovat a sledovat. Není ale mým cílem tvořit obecnou image sídliště Černý Most. Takové cíle si nakladu zejména proto, že by k tomuto účelu bylo potřeba více respondentů napříč různými sociálními vrstvami. Jistě by bylo možné zaměřit se pouze na obraz města sociálně znevýhodněných dětí, nicméně bychom už pak nemohli hovořit o objektivním image města. Vycházím tedy z toho, jak cílová skupina člení a vnímá prostor, ve kterém žije a jak do něj zasazuje sama sebe. Jaké oblasti vnímá spíše jako prostor a jaké vnímá spíše jako místo.

1.1 DOMOV JAKO ÚSTŘEDNÍ MÍSTO

Pojem „*domov*” má v konceptu místa významnou pozici, a proto je mu v této práci také věnována pozornost. Domov je z hlediska zmiňované fenomenologické ontologie ústředním místem, které je nezbytné pro lidskou existenci.¹¹ O důvodech, proč tomu tak je, pojednává řada autorů. Podle Gibase je domov místem, se kterým se člověk identifikuje a ke kterému přináleží. S jeho pomocí se ve světě orientuje, strukturuje ho a zakouší v rámci každodennosti.¹² Podobně hovoří i Karolína Pauknerová, která tvrdí, že domov poskytuje časovou a prostorovou identitu. Domov je místem, se kterým se člověk propojuje prostřednictvím paměti, plánuje budoucnost pomocí domácích vzorců a je ohniskem, které jedince propojuje s místem, kde zapustil kořeny. Hranice domova odlišují, kde je doma a kde je jinde.¹³ Z tohoto pohledu je tedy domov místem, které člověk ohraničuje, vzpomíná na něj, zasazuje do něj sám sebe

---

¹⁰ LYNCH, Kevin. *Obraz města*, s. 11

¹¹ GIBAS, Petr. *Domov jako konceptuální rámec, téma i výzkumný terén: vývoj i současná podoba studií domova*, s.245

¹² GIBAS, Petr. *Domov jako konceptuální rámec, téma i výzkumný terén: vývoj i současná podoba studií domova*, s.246

¹³ PAUKNEROVÁ, Karolína. *Antropologie, archeologie a interpretativní přístup: příklad domova*, s. 57

a přebírá vzorce chování, které mu jsou odtud známé. Nicméně se ukazuje, že pojem domova je složitější. Jeho konceptualizaci problematizuje především migrace a digitální média, o čemž pojednává například Jana Karlová. Jejich vlivem se naše identity i domovy mohou rozpínat, a tak jsou v současné době hranice domova formovány více sociálně a symbolicky. Dnes je možné odejít ze starého domova a nadále s ním udržovat intenzivní vazby a být jeho součástí.¹⁴ O podobné problematice pojednává i Csaba Szaló. Podle něj jsou v současné době vztahy lidí k domovu komplikovanější, protože stále více lidí žije v podmínkách pohybu. Lidé se tak identifikují především deterritorializovanými podobami domova.¹⁵ S ohledem na to je tedy velmi problematické vymezit pro účely práce prostor, který by mohl být cílovou skupinou považován také za domov. Jsou-li v současné době formovány hranice domova více symbolicky a sociálně, je velmi pravděpodobné, že každý toto místo vymezí jinak. Nelze tedy vycházet z předpokladu, že by pro děti z Černého Mostu bylo jejich domovem sídliště. Nicméně společným bodem všech zmíněných konceptů domova je myšlenka, že domov je místem, se kterým se člověk identifikuje. V Hirschově pojetí bude tedy domov místem a nikoli prostorem. Z toho zároveň plyne fakt, že nelze pracovat s jednotnou představou domova, protože pro každého bude tímto místem něco jiného. Lze ovšem předpokládat, že prostředí, které bude respondenty označeno za místo, může být pro ně i domovem, protože do tohoto místa zasazují sami sebe a identifikují se s ním. Cílem mé práce ale nebylo zjistit, které místo je pro děti z Černého Mostu zároveň vnímáno jako domov. Vyžadovalo by to s respondenty podrobněji hovořit i o jejich sociální a symbolické představě domova, což nebylo v rámci mé práce možné. Podrobněji je o tom pojednáno ve výzkumné části.

---

¹⁴ KARLOVÁ, Jana, *Digitální domovy a města*

¹⁵ SZALÓ, Csaba. *Domov a jiná místa/ ne-místa formování kulturních identit*, s. 146

2 PANELOVÁ SÍDLIŠTĚ

Tato kapitola pojednává o vývoji panelových sídlišť a okolnostech jejich masivní výstavby. Abychom mohli alespoň částečně porozumět tomuto urbanistickému, architektonickému i historickému fenoménu, je potřeba zasadit ho do kontextu. Panelová sídliště jsou dosud poměrně rozporuplné téma. Někteří je nenávidí a nechtějí si ani představit v nich žít, jiní zde prožili většinu svého života a neumějí si představit žít jinde. Odpůrci je nazývají králíkárný nebo noclehárny a považují je za nechtěné dědictví minulého režimu. Zastánci zase vyzdvihují, že mohou žít ve městě, ale zároveň být ruchu města ušetřeni. Cílem je poukázat na to, že o panelových sídlištích nelze uvažovat takto černobíle.

2.1 DEFINICE POJMU „PANELÁK”

V první řadě je potřeba definovat, co je za panelový dům (lidově řečeno „panelák”) považováno. Tyto budovy získaly svůj název od stavebního materiálu, který je použit v jejich konstrukci. Jedná se o velkoplošné železobetonové dílce, které se nazývají panely. Myšlenka použití tohoto materiálu se objevuje přibližně ve 40. letech 20. století a je reakcí na bytovou krizi. Výzkumné pracoviště firmy Baťa postavilo několik experimentálních domů, u kterých byl použit tento stavební materiál. Se skutečnou výstavbou ve velkém množství se ale začalo až po znárodnění stavebnictví v roce 1948.¹⁶ V Praze se do prvního panelového domu nastěhovali nájemníci roku 1955. Dům se nachází v pražských Ďáblicích a jeho podoba se liší od panelových domů, které se stavěly v pozdějších letech. Tento dům je třípodlažní a umožňuje bydlení v prostorných bytech. Nicméně těchto domů vzniklo jen několik, protože jejich výstavba byla příliš drahá.¹⁷

V průběhu času, jak se vyvíjela technologie a měnily se potřeby a požadavky obyvatel, vyvíjely se také používané panelové soustavy. Rozdělení do skupin podle konstrukční soustavy nabízí například web *panelaky.info*. Uvádí šest základních skupin,

---

¹⁶ HUBATOVÁ-VACKOVÁ, Lada, ŘÍHA, Cyril. *Husákovo 3+1*, s. 65

¹⁷ SKALICKÝ, Jaroslav. iROZHLAS. *Před 60 lety začali lidé v pražských Ďáblicích bydlet v ojedinělém typu panelového domu*

do kterých lze jednotlivé typy konstrukcí rozřadit. Od těchto konstrukcí se následně odvíjely další druhy.¹⁸ Nicméně toto dělení je spíše technického charakteru a detailně popisuje vzhled jednotlivých budov. Pro účely této práce se jeví jako přínosnější periodizace panelových sídlišť, kterou nabízí projekt „*Paneláci*“. Popisuje historický vývoj panelových sídlišť v českých zemích a přináší velké množství dat, která se týkají projektování a výstavby sídlišť. Pro stanovení jednotlivých vývojových etap vycházejí z řady faktorů, které vývoj ovlivňovaly. Jsou to například historické a politické události, které měly vliv na výstavbu, vývoj panelové technologie atp.¹⁹

2.1.1 PERIODIZACE PANELOVÝCH SÍDLIŠŤ

Periodizace panelových sídlišť projektu „*Paneláci*“ poskytuje rozdělení vývoje panelových sídlišť v českých zemích do šesti fází. Jednotlivé fáze jsou ve stručnosti představeny v této podkapitole.

Dřevní fáze

Řadíme sem sídlištní celky vybudované krátce po skončení druhé světové války v letech 1947-1948. Vycházejí především z meziválečného funkcionalismu. Typické pro tuto fázi jsou domy, které mají málo pater a jsou většinou stejně vysoké. Technologicky jde o zděné domy, ale začínala se používat typizovaná okna a dveře. Přímo na stavbě se zkoušelo odlévání železobetonových stropů.²⁰

Fáze socialistického realismu

Panelové domy postavené v této fázi řadíme přibližně do první poloviny padesátých let. Mají charakteristickou architektonickou formu, jsou přísně typizované, takže jsou takovými předchůdci pozdějších panelových sídlišť, jak je známe. Tyto ale nesou bohaté zdobení.²¹

---

¹⁸ Panelaky.info. *Vše o panelových domech*

¹⁹ Panelaci.cz. *Periodizace*

²⁰ Panelaci.cz. *Dřevní fáze*

²¹ Panelaci.cz. *Fáze socialistického realismu*

Pionýrská fáze

Tato etapa je především spojena se zaváděním nové panelové technologie. Vznikají celopanelové domy, jehož obvodové i vnitřní celostěnné panely tvoří nosné prvky domu.²²

Krásná nebo také humanistická fáze

Toto období spadá přibližně do 60. let 20. století a díky uvolněnější politické atmosféře počátku 60. let se dostala větší volnost i do architektury. Pro tuto fázi je typické, že se začal klást větší důraz na kvalitu, než tomu bylo do té doby.²³

Technokratická fáze

Tehdejší pojetí urbanismu čelilo ve světě velké vlně kritiky, a to především kvůli monotónnosti, málo osobnímu prostoru a pocitům vykořenění a odcizení obyvatel. Navzdory tomu se ale v tomto období opět kladl velký důraz na typizaci panelových domů. Stálo za tím především období normalizace, která vyvolala v řadě lidí nechuť produkovat něco jiného, než co přikazovaly výrobní normy. Na prvním místě již nebyla kvalita, nýbrž kvantita.²⁴

Fáze pozdních krásných a postmodernistických sídlišť

Kritika novodobého pojetí urbanismu neustále rostla a přicházel velký vzdor vůči jednotvárnosti budov a kvantitativním požadavkům. V průběhu 80. let pak míra výstavby panelových sídlišť postupně klesala a byla snaha soustředit se na renovaci stávajícího bytového fondu.²⁵

---

²² Panelaci.cz. *Pionýrská fáze*

²³ Panelaci.cz. *Krásná nebo také humanistická fáze*

²⁴ Panelaci.cz. *Technokratická fáze*

²⁵ Panelaci.cz. *Fáze pozdních krásných a postmodernistických sídlišť*

2.2 HISTORICKÝ VÝVOJ SÍDLIŠŤ

V předcházející podkapitole byla nastíněna periodizace vývoje panelových domů, nicméně stejně důležitý je i historický vývoj sídlišť. Panelová sídliště jsou považována především za fenomén 20. století, ale prapůvod sídlišť, jakožto specifického typu hromadného bydlení, můžeme nalézt už v polovině 19. století. Má úzkou souvislost s průmyslovou revolucí a odchodem obyvatel za prací do měst i velkým populačním přírůstkem.²⁶ Do stejného období klade i Jiří Musil vznik sociologického studia bydlení, které akcentuje studium souvislostí bydlení a sociální stratifikace. V té době se také začaly intenzivněji zkoumat důsledky industrializace a přesunu obyvatel do měst.²⁷ Z toho je patrné, že otázka bydlení ve městech byla v tomto období skutečně palčivým tématem. Neutěšenými podmínkami bydlení dělníků se jako první začali zabývat utopičtí socialisté jako např. Charles Fourier. Jeho idea vyústila do tzv. *familistères* - průmyslníci je stavěli pro zaměstnance v těsné blízkosti továren. Svým obyvatelům poskytovaly řadu služeb, ale zároveň vyžadovaly dodržování pravidel kolektivního života.²⁸

O něco mladší formou se staly dělnické čtvrti rodinných domků stavěných na periferiích měst. Včetně základní vybavenosti měly mít na dělníky edukativní vliv - měli se naučit žít společně, starat se o svůj dům, šetřit si do budoucna. Nicméně byly přelidněné a bylo v nich špatné ovzduší. Proto přichází Ebenezer Howard s ideou zahradních měst, které jako první přinesly první systematické urbanistické plánování.²⁹ Howard ve své koncepci, kterou představil v knize *Garden Cities of To-Morrow*, klade důraz na propojení měst s přírodou. Podle něj by se měl kolem měst zachovat pás země, aby měli lidé na dosah pole a lesní půdu. V jeho pojetí hrají také významnou roli parky a zahrady. Bere v potaz i zmiňovanou přelidněnost měst a říká, že by se kapacita města neměla neomezeně rozšiřovat, ale po dosažení počtu 32 000 obyvatel by mělo vzniknout město jiné.³⁰ Toto pojetí mělo vliv na další urbanistický rozvoj. Velká

---

²⁶ SKŘÍVÁNKOVÁ, a kol. *Paneláci 2*, s. 15

²⁷ MUSIL, Jiří. *Jak se formovala sociologie bydlení*, s. 211

²⁸ SKŘÍVÁNKOVÁ, a kol. *Paneláci 2*, s. 15

²⁹ Tamtéž

³⁰ HOWARD, Ebenezer. *Garden Cities of To-Morrow*, s. 130

hospodářská krize ale ukázala, že výstavba zahradních měst je příliš nákladná, a tak začaly vznikat vícepodlažní objekty s několika byty. Sídliště proto můžeme nazývat „vertikalizovanými zahradními městy“.³¹ Z vývoje sídlištní výstavby je zřejmá snaha reagovat na aktuální situaci a vypořádat se s problémy, které byly pro společnost tíživé. Nelze tedy tvrdit, že výstavba sídlišť si pouze kladla za cíl ubytovat co nejvíce lidí na co nejmenším místě. Tato potřeba byla logickým vyústěním průmyslové revoluce a bylo snahou brát v potaz více aspektů než jen hledisko kapacity.

2.3 DŮVODY VÝSTAVBY PANELOVÝCH SÍDLIŠŤ

Řada odpůrců se vymezuje vůči bydlení v panelových sídlištích do značné míry proto, že jejich jednotvárnost a typizovanost jistým způsobem odráží atmosféru doby, ve které tyto stavby vznikaly. V obecném povědomí jsou panelová sídliště téměř synonymem pro úpadek architektonické tvorby, která pro svou monotónnost postrádá umělecké hodnoty. Mohlo by se zdát, že kvantita zvítězila nad kvalitou.³² Avšak panelová sídliště procházela určitým vývojem, který se projevuje v různých typech výstavby a nelze tedy panelová sídliště vnímat takto jednotvárně. Jak bylo již také zmíněno, výstavba sídlišť do značné míry reagovala na aktuální situaci. Pro pochopení masové výstavby panelových sídlišť je tedy důležitý i historický kontext.

Hovoříme-li o masové výstavbě panelových sídlišť, spatřujeme ji především po druhé světové válce a to napříč evropskými zeměmi. Byla reakcí na bytovou krizi, která byla způsobena škodami na bytovém fondu a poválečným babyboomem. V zemích západního bloku šlo spíše o krátkodobý experiment, ale v zemích východního bloku probíhala výstavba v dlouhodobějším horizontu a ve větším množství.³³ Podobně o výstavbě panelových sídlišť pojednává projekt „*Paneláci*“. Podle něj má jejich výstavba přímou spojitost s obnovou zničených měst po válce a nutností zajistit milionům obyvatel bydlení. V zemích západního bloku dochází k nejvýraznější výstavbě především v 50. a 60. letech a prakticky šlo o sociální bydlení s regulovaným nájemným. Zajímavé je, že v této oblasti procházely tyto obytné celky mnohem

---

³¹ SKŘÍVÁNKOVÁ, a kol. *Paneláci 2*, s. 15

³² SKŘÍVÁNKOVÁ, a kol. *Paneláci 2*, s. 9

³³ ŠPAČEK, Ondřej. *Česká panelová sídliště: faktory stability a budoucího vývoje*, s. 971

pestřejším vývojem než v zemích východního bloku. Důsledkem je například fakt, že západní země postrádají v řadě jazyků termín „panelový dům“.³⁴

V zemích východního bloku dochází k výstavbě především v 70. a 80. letech a toto bydlení bylo určeno pro všechny obyvatele, nejen pro sociálně slabé. Skutečnost, že v SSSR panelové domy neprocházely tak pestrým vývojem a mají značně unifikovanou podobu, lze vysvětlit na základě několika příčin. Významným faktorem je zde role státu jakožto jediného objednavatele, projektanta, dodavatele i stavitele zároveň. V socialistickém Československu jsme také čelili velkému politickému tlaku na počet dokončených bytů a měli jsme omezené finanční možnosti. Nezanedbatelný je také fakt, že společnost v té době byla značně izolovaná od zbytku světa.³⁵ Podobně hovoří i Ondřej Špaček ve své práci *Česká panelová sídliště: faktory stability a budoucí vývoje*, kde se odvolává na myšlenky Jiřího Musila, podle nějž jsou tato panelová sídliště specifickým typem městských útvarů, který kombinuje industrialismus, vulgarizované pojetí moderního urbanismu, socialistické představy o kultuře a nedostatek financí.³⁶

Abychom skutečně pochopili kontext doby, ve které panelové domy vznikaly, je potřeba nahlédnout na to, jak lidé v té době skutečně bydleli. Po válce často žili lidé natěsnáni v malých bytech, kde žilo třeba i několik rodin pohromadě. V roce 1967 připadalo na 1000 obyvatel 300 bytů a tedy 767 místností, což bylo v porovnání s evropským měřítkem opravdu málo. Ale i základní vybavenost byla horší. Na konci 60. let byl vodovodní rozvod součástí vybavení ani ne u 60 % bytů. Koupelnu se záchodem byste našli jen v každém třetím bytě.³⁷ Unifikovaná masivní výstavba panelových sídlišť ovšem umožnila zajistit lepší bydlení pro větší část populace.

2.4 SOUČASNÁ PODOBA PANELOVÝCH SÍDLIŠŤ

Panelová sídliště se stala významnou součástí měst. Projekt „*Paneláci*“ uvádí, že v současné době žije ve více než 1,2 milionech panelových bytů přes 2,7 milionu

---

³⁴ SKŘÍVÁNKOVÁ, a kol. *Paneláci 2*, s. 13-14

³⁵ Tamtéž

³⁶ ŠPAČEK, Ondřej. *Česká panelová sídliště: faktory stability a budoucího vývoje*, s. 972

³⁷ HUBATOVÁ-VACKOVÁ, Lada, ŘÍHA, Cyril. *Husákovo 3+1*, s. 18-19

obyvatel, tedy téměř třetina obyvatel České republiky. Dodnes se na panelových sídlištích setkávají lidé různého sociálního statusu a věku.³⁸ O tom pojednává také Ondřej Špaček, který říká, že v době vzniku panelových sídlišť jsme se setkávali s přechodným fenoménem, který se týkal věkové struktury obyvatelstva. Díky preferencím při přidělování bytů byli dominantní demografickou skupinou děti a jejich rodiče. Díky migračním procesům se ale tato odchylka během 20-30 let změnila a dnes se demografická struktura většiny sídlišť neliší od jiných částí města. Také ukazuje, že dle dat získaných ze sčítání lidu, domů a bytů, dosahuje průměrných hodnot i podíl vysokoškolsky vzdělaného obyvatelstva a nezaměstnaných.³⁹

Ondřej Špaček také tvrdí, že jednotlivá sídliště jsou díky složení obyvatelstva, funkci a jejich charakteristice natolik odlišná a mají natolik odlišný kontext, že by bylo velmi obtížné univerzálně vysvětlit faktory, které stojí za úpadkem či prosperitou jednotlivých sídlišť.⁴⁰ Dlouhou dobu panovala obava, aby se kvůli dostupnosti bydlení nestaly z panelových sídlišť slumy a sociální ghetta. Karel Maier pojednává o tom, že se ve většině případů tyto obavy nenaplnily. Vzhledem k tomu, že se sídlištního bytového fondu netýkala restituce z 90. let, nebylo tolik komplikované byty směřovat. Typickými příchozími jsou podle něj mladí lidé, pro které je takové bydlení finančně dostupné, avšak řada z nich pojímá tento typ bydlení pouze jako dočasný.⁴¹ Z toho lze tedy usuzovat, že nelze objektivně vystihnout skupinu obyvatelstva, která v současné době na sídlištích žije, protože je natolik různorodá, že by bylo velmi zjednodušující vyvozovat na základě dostupných dat nějaké závěry. Podobně je to také s vizuální podobou sídlišť a prostředím, ve kterém se nacházejí. Podle Ondřeje Špačka není symbolické hodnocení panelových sídlišť jednotné, protože jde o prostorovou kategorii s příliš variabilními konotacemi.⁴² Je zjevné, že od dob před revolucí se začal vzhled panelových sídlišť značně proměňovat. Dříve byly panelové domy jednotvárnými šedivými budovami. V dnešní době je tendence nahradit tuto šed' pestrými barvami.

---

³⁸ SKŘÍVÁNKOVÁ, a kol. *Paneláci 2*, s. 315

³⁹ ŠPAČEK, Ondřej. *Česká panelová sídliště: faktory stability a budoucího vývoje*, s. 973-975

⁴⁰ ŠPAČEK, Ondřej. *Česká panelová sídliště: faktory stability a budoucího vývoje*, s. 971

⁴¹ MAIER, Karel. *Sídliště: problém a multikriteriální analýza jako součást přípravy k jeho řešení*, s. 655

⁴² ŠPAČEK, Ondřej. *Česká panelová sídliště: faktory stability a budoucího vývoje*, s. 981

Jinak ale nelze obecně říci, jakou dnes mají panelová sídliště podobu, protože se od sebe značně liší. To je také důvod, proč tato práce pojednává blíže o výzkumném terénu, kterým bylo sídliště Černý Most.

3 SÍDLIŠTĚ ČERNÝ MOST

Prostředím výzkumu je sídliště Černý Most, které je součástí městské části Praha 14. Formální vznik této městské části se datuje k 18. 11. 1994 na základě usnesení Zastupitelstva Hlavního města Prahy, které rozčlenilo území hlavního města na 57 městských částí. Praha 14 vznikla z městské části Praha Kyje společně s částí území, které bylo odděleno od Prahy 9. Tvoří ji katastrální území Kyje, Hostavice, Černý Most a část katastrálního území Hloubětín. Správní obvod Praha 14 zahrnuje také MČ Dolní Počernice.⁴³

Pro Černý Most je příznačné, že se skládá výhradně z panelových sídlišť. K první výstavbě zde došlo mezi lety 1976 až 1980, při které vzniklo v unifikovaných panelových domech 1781 bytů. Tuto část dnes označujeme jako Černý Most I.⁴⁴ Od roku 1985 dochází také k postupné výstavbě Černého Mostu II., kde by se po dokončení 5. stavby, která v současnosti ještě probíhá, mělo nacházet přibližně 7270 bytů. V současné době Černý Most zaujímá rozlohu přibližně 210 ha a žije v něm zhruba 22 400 obyvatel.⁴⁵

Mezi sídlištěm Černý Most I a Černý Most II jsou od počátku patrné rozdíly, které dodnes dávají místům svůj ráz. Na první části Černého Mostu se nejvíce podepsala stavbařská nedbalost a architektonická slepota. V důsledku toho byly vyprojektovány nesourodé a ošklivé obytné soubory, kde se našlo minimum místa pro zeleň a malá hřiště.⁴⁶ Nicméně uprostřed této části se nachází Centrální park Černý Most, který je místními obyvateli hojně využíván. Při projektování sídliště Černý Most II platily již přísnější normy komplexní bytové výstavby a identita tohoto sídliště je výrazně ovlivněna transformačním zlomem přicházejícím po roce 1989. Charakteristickým motivem pro Černý Most II jsou kruhové herní plácky s pískovišti a lavičkami, které najdeme v místech křížení cest a také je nalezneme i v některých prostorách

---

⁴³ Úřad městské části Praha 14. *Úvod o Praze 14*

⁴⁴ BRONCOVÁ, Dagmar. *Knihy o Praze 14*, s. 18

⁴⁵ Úřad městské části Praha 14. *Úvod o Praze 14*

⁴⁶ ŠMÍD, Jaroslav, a kol. *Praha 14 v zrcadle času*, s. 76

před panelovými domy.⁴⁷ Černý Most II je architektonicky pestřejší než jeho předchůdce. Není sevřen do jednotvárných obytných bloků a kvalitě prostředí přispěl i park U Čeňku. Oproti tomu působí sídliště Černý Most I spíše jako nevzhledný monolit. Lze zde alespoň spatřit snahu odstranit panelákovou šed' prostřednictvím zateplování fasádními izolačními deskami.⁴⁸

Pokud bychom se sídliště Černý Most snažili zařadit do jedné z fází vývoje panelových sídlišť v českých zemích, o kterých bylo pojednáno v minulé kapitole, bylo by dle mého názoru potřeba posuzovat jednotlivé části sídliště Černý Most odděleně. Sídliště Černý Most I je podle mne díky svému monolitickému vzezření příkladem technokratické fáze panelových sídlišť. Oproti tomu sídliště Černý Most II klade již větší důraz kvalitu, než tomu bylo dříve. Já osobně bych jej už zařadila do fáze pozdních krásných a postmodernistických sídlišť. Ostatně i v analýze vývoje sídliště Černý Most, kterou zpracovala Jana Pavlová, se setkáváme s názorem, že sídliště Černý Most je v České republice jedním z prvních příkladů, které ukazují post-socialistickou, post-panelovou realitu.⁴⁹

Černý Most patří mezi pražskými sídlišti k těm větším a po dlouhou dobu měl velmi špatnou pověst. Výpovědi mnohých lidí, kteří na Černém Mostě bydleli, svědčí o tom, že žít na Černém Mostě bylo považováno spíše za trest. Dlouhou dobu bylo pro svůj šedivý uniformní exteriér považováno spíše za „sídlíštní noclehárnu“. Přistěhovali se lidé z celé republiky, ze Slovenska a řada občanů cizí národnosti. Mnoho bytů bylo také přiděleno Romům.⁵⁰ V první polovině 90. let bylo sídliště Černý Most pro většinu lidí panelovým ghettem, bydlením pro ty, kteří nemají na výběr. Vedení trasy metra a zbudování obchodně-společenského centra po vzoru západního shopping mallu tuto představu v druhé polovině 90. let začalo proměňovat a Černý Most díky tomu začal získávat lukrativnější image.⁵¹

---

⁴⁷ PAVLOVÁ, Jana. *Analýza vývoje sídliště Černý Most*, s. 42

⁴⁸ ŠMÍD, Jaroslav, a kol. *Praha 14 v zrcadle času*, s. 78

⁴⁹ PAVLOVÁ, Jana. *Analýza vývoje sídliště Černý Most*, s. 54

⁵⁰ ŠMÍD, Jaroslav, a kol. *Praha 14 v zrcadle času*, s. 76

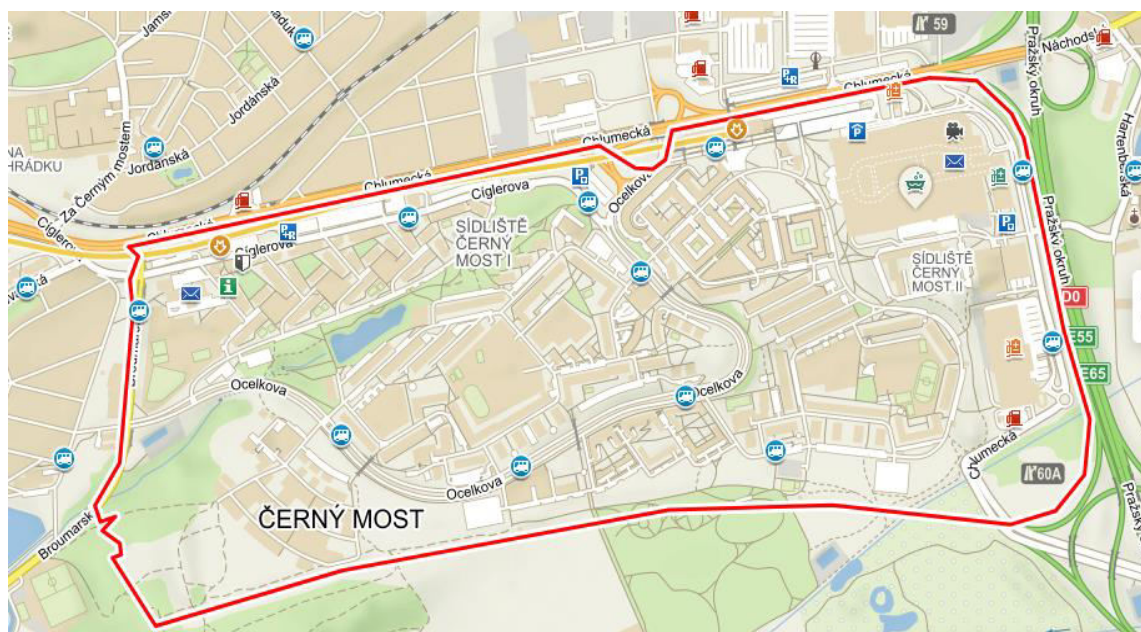
⁵¹ PAVLOVÁ, Jana. *Analýza vývoje sídliště Černý Most*, s. 54

Pro řadu lidí je tedy Černý Most v současné době známý především díky nákupním centrům, která se na jeho území nacházejí. Na východním okraji sídliště se nachází rozsáhlá nákupní oblast, která zahrnuje Centrum Černý Most s hypermarketem Globus, multikinem a dalšími zábavními či sportovními podniky. Nalezneme zde také obchodní dům Ikea, Möbelix a obchodní centrum Skanska. Na území Horních Počernic, avšak stále v blízkosti tohoto obchodně-společenského centra, se nacházejí prodejny Sconto, Makro a Hornbach.⁵²

Chceme-li formálně vymežit sídliště Černý Most, zjistíme, že ze tří stran jej ohraničují významné dopravní komunikace. Na západní straně je to ulice Broumarská, na severu ulice Chlumecká a východní část lemuje Pražský okruh. Jižní hranici tvoří pomyslná spojnice mezi Pražským okruhem a ulicí Broumarská, která prochází přes park U Čenku na Černém Mostě. Další významnou komunikací na Černém Mostě je také ulice Ocelkova, která tvoří pomyslnou hranici, která od sebe odděluje Černý Most I a Černý Most II (obr. č. 1).

Obr. č. 1: Mapa vymezující hranice sídliště Černý Most.⁵³

⁵² Úřad městské části Praha 14. *Zajímavosti*

⁵³ *Mapy.cz. část obce Černý Most, Praha*

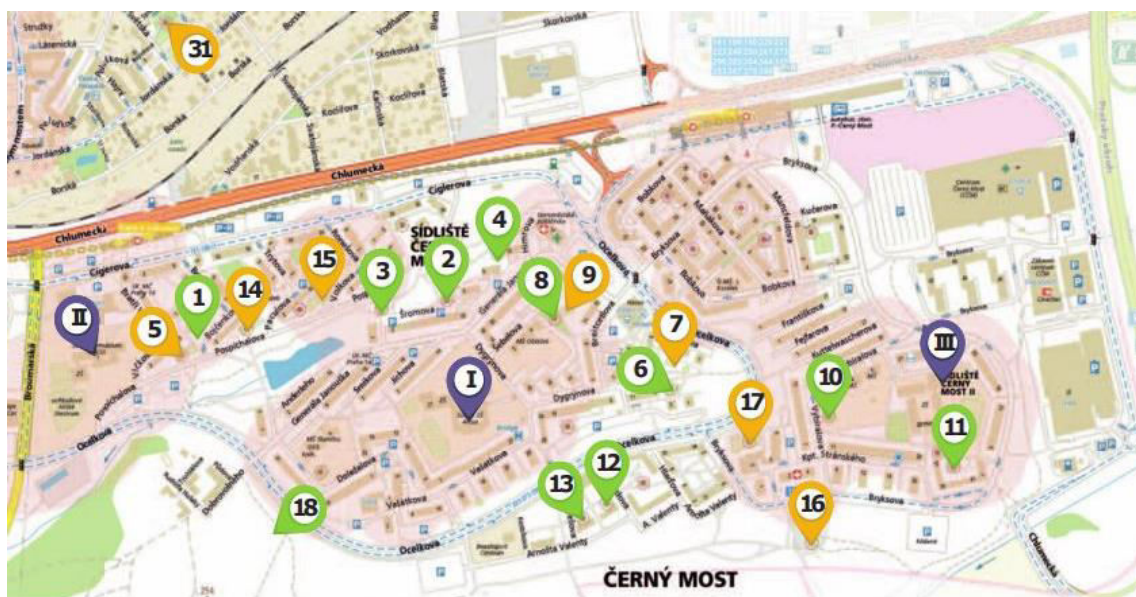
Vzhledem k tomu, že se práce zaměřuje na děti a mladistvé, je v následující části kapitoly sídliště popsáno z pohledu využitelnosti pro tuto cílovou skupinu. Záměrem je zmapovat školy, hřiště, parky, sportoviště, zábavní a obchodní centra, komunitní centra a také organizace, které s touto cílovou skupinou pracují.

Úřad městské části Praha 14 uvádí na svých internetových stránkách, že se na území Černého Mostu nacházejí 3 základní školy. ZŠ Generála Janouška, která leží v oblasti Černého Mostu II, stejně tak jako ZŠ Vybíralova. Na Černém Mostě I je ZŠ Bratří Venclíků. V areálu této školy nalezneme také soukromé gymnázium ARCUS. V areálu ZŠ Vybíralova působí detašované pracoviště gymnázia Chodovická. Jiné střední školy na sídlišti Černý Most nejsou.⁵⁴

Na sídlišti Černý Most se vyskytuje 11 dětských hřišť, která jsou v současné době schopná provozu. Nalezneme zde také 7 sportovišť a volnočasových ploch a 3 veřejně přístupná školní hřiště a sportoviště, která se nacházejí u již zmiňovaných základních škol (obr. č. 2). Podle mého názoru za zmínku jistě stojí skatepark v ulici Bryksova. Cílovou skupinou je toto sportoviště hojně využíváno. Jedním z faktorů je jistě soudobá atraktivita freestyle koloběžek a skateboardů, ale také dostupnost tohoto prostoru. Leží v bezprostřední blízkosti komunitního centra Plechárna, které nabízí řadu dalších volnočasových aktivit. Je otevřeno celý den a je k dispozici zdarma. V prostorách komunitního centra se nachází krytý skatepark, který lze využít v době nepříznivého počasí, avšak za poplatek 50 korun. Dalším hojně využívaným místem je parkourové hřiště v ulici Kapitána Stránského. Parkour je především díky youtuberingu moderní a atraktivní formou sportu, kterému je možné se věnovat bez finančních nákladů.

---

⁵⁴ Úřad městské části Praha 14. *Seznam škol*

ČERNÝ MOST	
1 Měkova dětské hřiště GPS 50.1050733N, 4.5619538E	17 Kpt. Stránského parkour GPS 50.1033900N, 4.5780572E
2 Šromova 865 dětské hřiště GPS 50.1057728N, 4.5691347E	18 Rájský vrch dětské hřiště GPS 50.1049911N, 4.5642006E
3 Šromova 871 dětské hřiště GPS 50.1056219N, 4.5672483E	I ZŠ Generála Janouška, Dygrýnova 1006
4 Gen. Janouška 900 dětské hřiště GPS 50.1065609N, 4.5705819E	II ZŠ Bratři Venclíků 1140
5 Bojčerkova street workout GPS 50.1047728N, 4.5614525E	III ZŠ Vybíralova 964
6 nám. Ptk. Věka dětské hřiště GPS 50.1042317N, 4.5756231E	
7 nám. Ptk. Věka sportovní plocha GPS 50.1046394N, 4.5757975E	
8 Šebelova 875 dětské hřiště GPS 50.1056464N, 4.5720711E	
9 Šebelova 875 fitness park GPS 50.1056119N, 4.5726317E	
10 Vybíralova dětské hřiště, Jahoda GPS 50.1037628N, 4.5901858E	
11 Kpt. Stránského dětské hřiště, Opatve GPS 50.1028853N, 4.5838153E	
12 Šedova dětské hřiště GPS 50.1022289N, 4.5738231E	
13 Marešova dětské hřiště GPS 50.1019472N, 4.5731542E	
14 Paculova sportovní plocha GPS 50.1052386N, 4.5633503E	
15 Volkova sportovní plocha GPS 50.1057431N, 4.5650056E	
16 Brylskova skatepark a sportoviště GPS 50.1014964N, 4.5795022E	

■ Dětská hřiště ve správě MČ Praha 14
■ Veřejně přístupná školní hřiště a sportoviště
■ Sportoviště a další volnočasové plochy ve správě MČ Praha 14

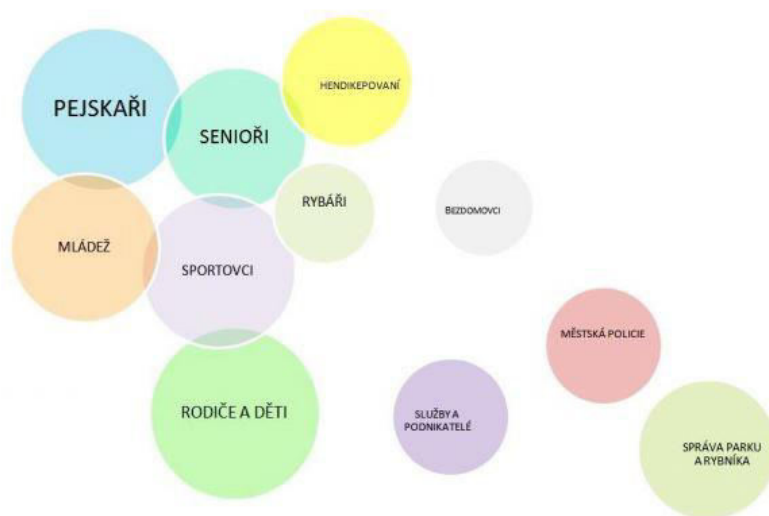
Obr. č. 2: Mapa dětských hřišť a sportovišť na území MČ Praha 14.⁵⁵

Na sídlišti Černý Most se nacházejí dva významné parky. Na území Černého Mostu I je to Centrální Park, ve kterém leží rybníček Aloisov. Studio antropologického

⁵⁵ Úřad městské části Praha 14. *Život na Praze 14*

výzkumu *Anthropictures* vytvořilo mimo jiné analýzu toho, kým je tento park využíván. Z obrázku lze vyčíst, že nejpočetnější skupinou jsou tzv. „pejskaři“, dále také sportovci, senioři, rodiče s dětmi a mládež (obr. č. 3). Dalším významným parkem je park U Čenku, který se nachází v oblasti Černého Mostu II a v jeho dolní části leží rybník Martiňák. Výstavba tohoto parku byla dokončena v roce 2015 a díky novým asfaltovým cestám je toto místo často využíváno in-line bruslaři.

Obr. č. 3: Podíl uživatelů výzkumu dle antropologického výzkumu *Anthropictures*.⁵⁶

Jak bylo již zmíněno, atraktivitě sídliště Černý Most do značné míry přispělo vybudování obchodně-společenského centra, které se nachází ve východní části Černého Mostu II. Centrum Černý Most (mezi obyvateli se používá zkratka CČM) je do velké míry využíván všemi věkovými kategoriemi, děti a mládež nevyjímaje. Naopak by se dalo říci, že zájem o využívání tohoto prostoru mezi mladistvými roste na úkor trávení volného času na hřištích a v parcích. Podle mého názoru je příčina zřejmá. Děti a mladiství tráví čím dál více času v online prostoru a obchodní centrum poskytuje neomezené WiFi připojení zdarma, možnost napájení elektroniky zdarma a relaxační koutky. Mladí lidé tak mohou trávit čas ve své vrstevnické skupině, ale

⁵⁶ Anthropictures. *Průzkum uživatelských potřeb a praktik: Centrální Park na Černém Mostě*

zároveň být v online světě a nebýt pod dohledem rodičů. Na tuto skutečnost reagují i pracovníci terénního sociálního programu pro děti a mládež, kteří obchodní centrum zařadili mezi lokality, které pravidelně navštěvují.

Sídliště Černý Most nabízí dětem a mladým lidem řadu dalších možností, kde trávit svůj volný čas. V oblasti Černého Mostu I se nachází komunitní centrum Motýlek, které provozuje nízkoprahový klub pro děti a mládež (zkráceně NZDM) Pacific. NZDM Pacific je sociální službou, která je k dispozici od pondělí do pátku pro děti ve věku 6-18 let. Děti mohou tuto službu využívat zdarma a anonymně. NZDM Pacific nabízí řadu volnočasových akcí, možnosti vypůjčení vybavení, preventivní programy, doučování, poradenství nebo pomoc v případě krize. Je určen pro děti, které se ocitly v obtížné životní situaci nebo jí jsou ohroženy a nevyhledávají standardní formy institucionalizované pomoci.⁵⁷ Je důležité zdůraznit, že pojem „nízkoprahový“ má v tomto kontextu jiný význam než „bezbariérový“. Bezbariérové zařízení je takové, které má uzpůsobené prostory, aby je mohli využívat i fyzicky znevýhodnění jedinci. Nízkoprahové zařízení se snaží cílové skupině odstranit co nejvíce překážek, které by mohly bránit ve využívání služby. Jde tedy o principy fungování služby, nikoli o prostorové uspořádání. Na stejných principech funguje na Černém Mostě II NZDM Jahoda a NZDM Džagoda, které provozuje nezisková organizace Jahoda. I v tomto případě se jedná o sociální služby poskytující pomoc dětem a mladým lidem v náročné životní situaci. Rozdíl je v tom, že NZDM Jahoda je k dispozici od pondělí do čtvrtka pro děti ve věku 6-14 let a NZDM Džagoda ve stejné dny, ale pro mladé lidi ve věku 13-26 let. Tato organizace poskytuje také terénní program, který je určený pro věkovou skupinu 6-26 let a poskytuje služby venku na sídlišti.⁵⁸ Další možností, kterou mohou děti a mladí lidé využít, je již zmiňované komunitní centrum Plechářna, které se nachází na Černém Mostě II. Plechářna provozuje pro děti volnočasový klub a nabízí řadu kroužků buď zdarma anebo za symbolickou částku. Jedná se o street dance, box, skate školu nebo akrobatickou školu. V jejích prostorách se nachází volnočasová hala, ze které lze udělat za nepříznivého počasí krytý skatepark.⁵⁹ Další kroužky pro děti

---

⁵⁷ Motýlek. *Nízkoprahový klub Pacific: pro rodiče a veřejnost*

⁵⁸ Jahoda. *O nás - klub jahoda*

⁵⁹ Plechářna Černý Most. *Plechářna*.

na Černém Mostě také nabízí dům dětí a mládeže v ulici Generála Janouška. Na výběr je velké množství různorodých kroužků, nicméně podmínkou je pravidelná účast a vyšší finanční příspěvek než v předchozích případech. Z toho důvodu to není obvyklá alternativa pro sociálně znevýhodněné děti.

Se sídlištěm Černý Most jsem se poprvé setkala, až když jsem tam začala pracovat. Do té doby jsem o něm jen slyšela, že to je místo zastavěné panelovými a obchodními domy. V rámci výkonu práce jsem ale mnoho času trávila venku s klienty, kteří nám pracovníkům rádi ukazovali svá oblíbená místa. Zjistila jsem, že Černý Most není tím nehostinným panelovým monolitem, za který jsem ho měla. Mnoho času jsme trávili v parku U Čeňku, který je ideálním místem na procházky nebo jízdu na bruslích. V zimě jsme s dětmi trávili čas na kopci u obchodního domu Ikea, který je místními dětmi přezdíváný „Smrták“ a je nejvyšším kopcem na sídlišti, proto je v zimě oblíbeným místem k bobování. Bylo pro mě také překvapivé, kolik prostoru zde děti mají pro volnočasovou činnost buď v podobě skateparku, parkourového hřiště nebo sportoviště ve vnitroblocích. Z pohledu dospělého člověka se mi Černý Most jevil jen jako nehostinné panelové sídliště. A v některých oblastech tak opravdu stále vypadá. Když jsem se ale na sídliště dívala dětskýma očima, zjistila jsem, že to je místo, kde se dá zažít spousta dobrodružství. Na druhou stranu ale anonymní prostředí sídliště s mnoha zákoutími nabízí mladým lidem prostor, kde trávit čas, aniž by byli pod dohledem dospělých, což přináší řadu rizik v oblasti sociálně-patologických jevů. Pracovníci sociálních služeb se proto snaží do těchto míst pravidelně docházet a působit zde aktivitami preventivního charakteru.

4 CHARAKTERISTIKA VÝZKUMNÉHO VZORKU

Výzkumným vzorkem bakalářské práce jsou děti a mladiství, kteří vzhledem ke svému sociálnímu znevýhodnění navštěvují sociální službu a zároveň jsou obyvateli sídliště Černý Most. S touto cílovou skupinou jsem řadu let pracovala, a proto jsem se rozhodla na ni zaměřit i v rámci mé bakalářské práce. Výzkum byl uskutečněn v nízkoprahovém zařízení pro děti a mládež, které pomáhá dětem a mladým lidem ve věku 6 - 18 let, a proto se má práce blíže věnuje právě této věkové kategorii. Cílem kapitoly je popsat některá specifika této věkové skupiny z hlediska vývojové psychologie. S ohledem na zaměření bakalářské práce však bude kladen důraz především na socializační aspekty a vliv prostředí na jejich vývoj.

Není to ale jen vývojové hledisko, které činí skupinu specifickou. Děti a mladistvé, na které se tato práce zaměřuje, také spojuje skutečnost, že všichni navštěvují sociální službu, která je určena pro jedince, kteří se nacházejí v obtížně životní situaci nebo jsou ohroženi sociálně-patologickými jevy. Cílem této práce je tedy také nastínit charakteristické znaky sociálně znevýhodněných dětí a mladistvých, kteří jsou cílovou skupinou této sociální služby.

4.1 OBDOBÍ DĚTSTVÍ A DOSPÍVÁNÍ

Osobnost každého člověka prochází neustálým a složitým vývojem. Tento vývoj je ovlivněn řadou činitelů, přičemž za ty nejzásadnější jsou považovány vrozené předpoklady, prostředí a výchova. Významný vliv má i vlastní aktivita jedince a jeho volní vlastnosti. Všechny výše zmíněné faktory působí na každého odlišně, a tak je vývoj člověka zcela individuální. Přesto je ale možné nalézt určité charakteristické znaky pro jednotlivá životní období.⁶⁰ Na úvod je důležité definovat, o jakém životním období bude kapitola pojednávat. Jak bylo již řečeno, práce se zaměřuje pouze na děti a mladé lidi ve věku od 6 do 18 let. Nahlédneme-li do odborné literatury, zjistíme, že se autoři ve vymezení jednotlivých období mírně odlišují. Většinou najdeme shodu v tom, že velkým milníkem v životě dítěte je nástup do základní školy, přičemž většina

---

⁶⁰ PEJSAROVÁ, Andrea. *Volnočasové aktivity v NZDM jako prevence rizikového chování*, s. 10

autorů klade toto období právě do šestého roku dítěte. Marie Vágnerová nazývá toto období raným školním věkem, které trvá přibližně do devíti let. Poté následuje střední školní věk (od 9 do 11 - 12 let) a starší školní věk, který trvá do ukončení povinné školní docházky, což je přibližně v patnácti letech.⁶¹ Langmeier s Krejčířovou nazývají tuto fázi vývoje dítěte mladším školním obdobím a začíná podle nich v 6 - 7 letech a trvá přibližně do 11 - 12 let, kdy začínají první známky pohlavního dospívání.⁶² Z toho je zřejmé, že autoři vnímají vývojové mezníky značně podobně, ale v případě Marie Vágnerové je členění podrobnější.

V dalším dělení se Marie Vágnerová s Langmeierem a Krejčířovou v podstatě neliší, rozdílné je jen pojmenování jednotlivých fází. Podle Vágnerové se mezi 11. - 15. rokem dítěte nachází ve fázi rané adolescence, na kterou navazuje pozdní adolescence, která trvá do 20 let.⁶³ To, co Vágnerová nazývá ranou adolescencí, nazývá Langmeier s Krejčířovou obdobím pubescence a období od 15 do 20 let nazývají obdobím adolescence.⁶⁴ Tato kapitola vychází především z publikace Marie Vágnerové, protože nabízí podrobnější členění jednotlivých fází a analyzuje vývoj osobnosti z mnoha hledisek. Cílovou skupinou výzkumu jsou tedy děti od raného školního věku až po pozdní adolescenci, přičemž horní věková hranice nedosahuje 20 let, ale pouze 18. Je to z toho důvodu, že sociální služba, ve které výzkum proběhl, poskytuje služby mladým lidem do dosažení plnoletosti.

Jak bylo již řečeno, pro dítě je významným milníkem vstup do školy, ke kterému dochází na počátku školního věku. Tato životní změna je zásadní především z hlediska socializace dítěte. Dítě si utváří pozici ve své vrstevnické skupině, což má velký vliv na jeho osobnostní vývoj a další sociální postavení. Jednou z nejsilnějších potřeb dítěte ve školním věku je potřeba kontaktu a přijetí vrstevnickou skupinou. Na rozdíl od dospělých jsou vrstevníci dostupným modelem chování i výkonu, díky čemuž se může s nimi srovnávat a utvářet tak své sebepojetí. Rodina je pro dítě v tomto období

---

⁶¹ VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie- dětství a dospívání*, s. 255-256

⁶² LANGMEIER, Josef, KREJČÍŘOVÁ, Dana. *Vývojová psychologie*, s. 115

⁶³ VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie- dětství a dospívání*, s. 369-370

⁶⁴ LANGMEIER, Josef, KREJČÍŘOVÁ, Dana. *Vývojová psychologie*, s. 139

bezpečným přístavem, které poskytuje dítěti sociální a emoční zázemí, díky kterému se může koncentrovat na vztahy s vrstevníky.⁶⁵

V období adolescence je mnoho změn podmíněno biologicky, protože základním rysem je dokončení pohlavního dozrávání, ale také fyzický, duševní a sociální vývoj.⁶⁶ Jedinec se začíná čím dál více osamostatňovat od rodiny a ztotožňovat se se svými vrstevníky. S tímto procesem je spojená ztráta jistot a potřeba nové stabilizace, která přichází prostřednictvím rozvoje kompetencí. S potřebou jistoty je spjata potřeba akceptace, která ovšem musí být zasloužená.⁶⁷ Podle Langmeiera a Krejčířové je jedním z hlavních vývojových úkolů v tomto období uvolnění závislosti na rodičích a zároveň navázání významnějších vztahů s vrstevníky obojího pohlaví.⁶⁸

Z výše zmíněného je zřejmé, že již od počátku školního věku pro děti roste význam vrstevnické skupiny, přičemž potřeba přijetí vrstevníky dosahuje vrcholu v období adolescence. Tento fakt je důležité znát pro správnou interpretaci rozhovorů, které proběhly v rámci výzkumné části. Je totiž velký předpoklad, že děti budou klást větší důraz na čas strávený s vrstevníky než se svou rodinou. To ale ještě nemusí znamenat, že by byly narušené rodinné vazby, ale z hlediska vývojové psychologie to může být zcela běžný jev.

Významný vliv na život dítěte, ať už je to v jakékoli fázi jeho vývoje, má také prostředí, ve kterém vyrůstá. Prostor na člověka působí v rámci interakce, která může mít mnoho podob. Může to být interakce s lidmi, neživými objekty nebo také symboly. Vývoj podněcuje všechny složky prostředí, ale každá trochu jiným způsobem a v rozdílné míře. Kognitivní vývoj je závislý především na materiálním prostředí. Psychický vývoj jedince ovlivňují hlavně sociální, resp. sociokulturní faktory.⁶⁹ V rámci této práce se setkáváme s vlivem obou těchto složek. Materiální prostředí představuje sídliště Černý Most, na kterém výzkumný vzorek žije. Sociokulturním faktorem je

---

⁶⁵ VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie- dětství a dospívání*, s. 254-358

⁶⁶ MACEK, Petr. *Adolescence*, s. 10

⁶⁷ VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie- dětství a dospívání*, s. 369-371

⁶⁸ LANGMEIER, Josef, KREJČÍŘOVÁ, Dana. *Vývojová psychologie*, s. 139

⁶⁹ VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie- dětství a dospívání*, s. 15-16

kulturní skupina, ze které respondenti pocházejí. Definicí této kulturní skupiny se bude zabývat následující podkapitola.

4.2 SOCIÁLNĚ ZNEVÝHODNĚNÉ DĚTI A MLÁDEŽ

Pojem sociálního znevýhodnění je velmi široký a může být definován několika možnými způsoby. Dle Zíkové a kol. považujeme za sociální znevýhodnění stav, kdy dítě žije dlouhodobě v prostředí, které je charakteristické přítomností rizikových vlivů, prvky sociokulturní odlišnosti nebo nízkým socioekonomickým statusem.⁷⁰ Marie Vágnerová nazývá tento stav sociokulturním handicapem a podle ní vyplývá z odlišné sociální příslušnosti. Jedinec má jiné nebo nedostatečné zkušenosti na rozdíl od majoritní společnosti. Sociální znevýhodnění tedy vzniká odlišnou socializací jedince. Vágnerová také dodává, že tito lidé jsou znevýhodnění jen v určitém sociálním kontextu.⁷¹ Z výše uvedeného je zřejmé, že pojem „sociální znevýhodnění“ může zahrnovat mnoho významů.

V rámci nízkoprahového zařízení pro děti a mládež, jejichž cílovou skupinou jsou sociálně znevýhodnění, se tedy můžeme setkat s velmi širokou škálou klientů. Mohou do něj docházet děti, které zažily domácí násilí, týrání, zanedbávání nebo zneužívání. Také jedinci, kteří nemají náplň volného času, a jsou tak více ohrožení sociálně-patologickými jevy, jako je záškoláctví, experimentování s návykovými látkami, gamblerství, atp. Je možné se tam setkat s dětmi, které navazují obtížně sociální vztahy nebo s dětmi, které jsou jiné etnické či národnostní příslušnosti. Ovšem nejčastěji jsou klienty NZDM děti, které pocházejí z prostředí s nízkým socioekonomickým statusem, který obvykle doprovázejí ještě další faktory. Nízkoprahové zařízení svými principy fungování přitahuje právě tuto skupinu sociálně znevýhodněných. Je to z toho důvodu, že NZDM poskytuje služby zcela zdarma a nabízí řadu využití od doučování, přes poradenství až po volnočasové aktivity. Je tedy dostupné a atraktivní pro děti, jejichž rodiny si nemohou finančně dovolit dětem platit kroužky nebo doučování. Tuto skupinu tedy nelze považovat za zcela homogenní, přesto lze nalézt charakteristické rysy, které příslušníci skupiny sdílejí. Ačkoli všichni tito jedinci mohou být příslušníky

---

⁷⁰ ZÍKOVÁ, Tereza, a kol. *Bedekr sociálním znevýhodněním pro učitele mateřské školy*, s. 12

⁷¹ VÁGNEROVÁ, Marie. *Současná psychopatologie pro pomáhající profese*, . 600

nejrůznějších minorit, pro účely této práce jsou sociálně znevýhodněné děti a mladí lidé z NZDM považováni za jednu kulturní společnost. Při tvorbě tohoto konceptu vycházím z předešlého textu a také z koncepce kultury chudoby, kterou představuje ve své práci M. Jakoubek s odvoláním na O.Lewise.

Jsem si vědoma toho, že pojem sociálního znevýhodnění je do jisté míry zjednodušující a zobecňující. Jsou to jen obecné charakteristiky, které ale nikdy nejsou jediným měřítkem v posuzování životní situace člověka. Nicméně v obecných charakteristikách a v konceptu „*kultury chudoby*” můžeme najít určitá společná specifika, která mohou tyto děti a mladé lidi definovat jako kulturní skupinu. Pro tyto jedince je příznačné to, že proces jejich socializace probíhal odlišně od socializace většinové společnosti. Stejně tak hovoří i Jakoubek v souvislosti s kulturou chudoby. Podle této koncepce jsou generace primárně socializovány do specifických kulturních vzorců. Jejich jádrem je soubor hodnot a jednání, které umožňují jedinci obstát v majoritní společnosti, ale zároveň mu znemožňují se do společnosti plně integrovat. Z toho důvodu pak nejsou schopni využít možnosti ke změně životního stylu.⁷² Sociálně znevýhodněné děti se tak ocitají v náročné životní situaci, kterou nejsou schopny samy zvládnout a potřebují podporu. Významným specifikem je také vyšší míra ohrožení sociálně-patologickými jevy, o kterých již byla řeč. O tom pojednává i Jakoubek, který tvrdí, že příslušníci této skupiny mají vysokou míru tolerance k sociálním patologiím. Dalším charakteristickým rysem je dle Jakoubka nedůvěra ke státním institucím.⁷³ Reakci na toto specifikum lze spatřit ve vymezení cílové skupiny nízkoprahovým klubem Pacific. Na webových stránkách uvádějí, že: „*Nízkoprahový klub je určen dětem a mládeži, které se ocitly v obtížné životní situaci nebo jsou jí ohroženy, a které nevyhledávají standardní formy institucionalizované pomoci a péče.*”⁷⁴ Dalším aspektem, který také reflektují principy NZDM, je dle Jakoubka životní strategie zaměřená na přítomnost.⁷⁵ Z toho důvodu není nutné si v NZDM sjednávat dopředu

---

⁷² JAKOUBEK, Marek, HIRT, Tomáš. *Současné spory o multikulturalismus a politika identit - antropologická perspektiva*, s. 231

⁷³ Tamtéž

⁷⁴ Motýlek. *Nízkoprahový klub Pacific: pro rodiče a veřejnost*

⁷⁵ JAKOUBEK, Marek, HIRT, Tomáš. *Současné spory o multikulturalismus a politika identit - antropologická perspektiva*, s. 231

schůzku nebo docházet s určitou pravidelností. Je na klientovi, kdy v rámci otevírací doby přijde a odejde.

Na základě výše zmíněného byla tedy skupina sociálně znevýhodněných dětí navštěvující NZDM definována jako kulturní skupina s několika základními charakteristickými rysy. Jsou jimi odlišná socializace od většinové společnosti, nedůvěra ke státním institucím, životní strategie zaměřená na přítomnost a vyšší míra ohrožení sociálně-patologickými jevy. Zároveň se děti nacházejí v situaci, kdy sice dokážou v majoritní společnosti obstát, ale není v jejich silách se do společnosti plně integrovat, a proto potřebují podporu. Je ale potřeba zároveň dodat, že skupina respondentů není zcela reprezentativním vzorkem sociálně znevýhodněné skupiny. Vzhledem k tomu, že navštěvují nízkoprahové zařízení, lze je považovat za jedince, kteří jsou do majoritní společnosti integrováni více, než zástupci minority, kteří vykazují všechny výše zmíněné znaky ve větší míře. S takovou cílovou skupinou by bylo nutné udělat rozhovory v jiném prostředí, protože pravděpodobně sociální službu dobrovolně nenavštěvují.

5 VÝZKUMNÁ ČÁST

Několik let jsem působila jako sociální pracovníce v nízkoprahovém klubu pro děti a mládež na Černém Mostě. Pracovala jsem se sociálně znevýhodněnými dětmi nebo také s dětmi, které byly ohroženy nepříznivou životní situací. Sledovala jsem, jak jejich životní realita často velmi významným způsobem ovlivňuje i jejich nazírání na svět. V souvislosti s mojí bakalářskou prací mě to přivedlo na myšlenku, že by bylo zajímavé zjistit, jakým způsobem ovlivňuje jejich životní realita i vnímání prostoru, ve kterém žijí. Tyto děti totiž tráví velkou část svého volného času právě v ulicích sídliště. Jejich rodiny často nemají finanční prostředky na to, aby děti mohly navštěvovat placené kroužky, a tak tráví čas způsobem, který je co nejméně finančně nákladný a zároveň pro ně atraktivní a zábavný. Považuji za přínosné pokusit se zjistit, zda prostor, ve kterém tráví svůj čas, je pro ně opravdu jen prostorem anebo zda je pro ně místem, do kterého zasazují samy sebe. Věřím, že pro práci sociálních služeb, které se zaměřují na tuto cílovou skupinu, by mohlo být přínosné znát oblasti, které jsou dětmi považovány za místa. Pro navazování kontaktů s dětmi má totiž prostředí významný vliv. Také by bylo jistě zajímavé zjistit, jak do prostoru sídliště děti zasazují svůj domov, co za domov považují. Nicméně jsem v průběhu studia problematiky a plánování rozhovorů zjistila, že by to mohl být pro můj výzkum už příliš velký a v rámci bakalářské práce obtížně dosažitelný cíl. Bylo by nutné si nejprve s dětmi vydefinovat, co pro ně domov znamená a teprve následně zjišťovat, jak tento koncept vnímají v rámci sídliště. Rozhovory o domově bývají však pro řadu klientů poměrně citlivým a nepříjemným tématem. Z pozice sociálního pracovníka s dětmi i na toto téma často hovoříme, ale vždy postupujeme s velkou opatrností, abychom neotevřeli téma, které by mohlo potřebovat terapeutickou pomoc, pro kterou nejsou sociální pracovníci kompetentní. Iniciativa v rozhovoru se pak často nechává spíše na dětech, aby mohly sdílet jen to, na co se cítí připravené. Ostatně před tímto varuje i ve své publikaci Hendl. Uvádí, že kvalitativní rozhovor se může často podobat terapeutickému rozhovoru, který ovšem skrývá nebezpečí, že se dotazovaný otevře příliš a výzkumník nebývá na roli

terapeuta připraven.⁷⁶ Nicméně vzhledem k tomu, že výzkum pojednává o prostředí, ve kterém žijí, došlo i na téma domova, ovšem ne nijak do hloubky.

Mým původním záměrem bylo udělat rozhovor s dětmi, se kterými jsem byla v pravidelném kontaktu a které mne znaly. Předpokládala jsem totiž, že by mohly být otevřenější k člověku, který pro ně není cizí a já bych tak mohla získat i více dat pro svůj výzkum. V průběhu příprav však skončila má spolupráce s organizací a bohužel mi bylo i následně znemožněno s dětmi rozhovory provést. Tím se ovšem vyřešilo i jedno z etických dilemat, kterým jsem v souvislosti se svou prací zabývala. Bylo totiž potřeba vyjasnit, jaký je vztah výzkumníka a respondentů, vzhledem k tomu, že pro sebe nejsou cizí a běžně vůči sobě zastávají jiné role. Pro svůj výzkum jsem tedy využila druhý nízkoprahový klub, který se na Černém Mostě nachází. Nikdo z dotazovaných mě neznal a domnívám se, že na finální výstup to má vliv. Děti často odpovídaly jednoslovně a bylo velmi náročné je alespoň trochu rozpovídat. Zároveň je ale důležité zmínit, že na průběh rozhovoru měla vliv též nezkušenost výzkumníka s podobným typem rozhovorů.

5.1 METODOLOGIE

Pro potřeby práce měla být užita metoda rozhovoru pomocí návodu. Tento typ ponechává tazateli během rozhovoru volnost přizpůsobovat formulace otázek podle situace a zároveň pomáhá udržet zaměření rozhovoru.⁷⁷ Záměrem bylo vést rozhovor co nejpřirozenějším způsobem, vytvořit pro dotazované co nejpříjemnější atmosféru a zároveň měl návod pomoc nic neopomenout. Nicméně pro průběh rozhovoru nebyly připraveny body ale celé formulace otázek. Jevilo se mi jako přínosné, že pokud mě zrovna nebude napadat srozumitelná formulace, která by nebyla návodná, budu se moci obrátit ke své přípravě, kde mám všechny otázky promyšleně formulované. Jak se ale nakonec ukázalo, tato příprava mě spíš odváděla od stanovené metody. Skutečností tedy je, že jsem se během rozhovorů většinou uchýlila ke strukturovanému rozhovoru s otevřenými otázkami. Pro něj je příznačné, že je sestavený z pečlivě formulovaných otázek. Tento typ se používá, pokud je záměrem

---

⁷⁶ HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: Základní teorie, metody a aplikace*, s. 154

⁷⁷ HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: Základní teorie, metody a aplikace*, s. 174

minimalizovat variaci otázek, díky čemuž se pak i data snadněji analyzují. Nevýhodou ovšem je, že se průběh rozhovoru nepřizpůsobuje aktuální situaci a kontextu.⁷⁸

Nelze říct, že by použitou metodou byl čistě strukturovaný rozhovor s otevřenými otázkami, protože ačkoli byly otázky pro respondenty často stejné, je možné v nich nalézt i řadu otázek, které jiným dětem položeny nebyly nebo byly formulovány mírně odlišně. Některé děti také potřebovaly říct otázku jinými slovy. Zároveň ale takový rozhovor nelze považovat za rozhovor pomocí návodu, protože se až příliš často drží stanoveného scénáře a nedostatečně reaguje na aktuální situaci a kontext. Při poslechu rozhovorů je zjevné, že byl potenciál získat z rozhovorů více dat, pokud by výzkumník dokázal reagovat více pohotově. Použitá výzkumná metoda by se dala označit za propojení rozhovoru pomocí návodu se strukturovaným rozhovorem s otevřenými otázkami.

S ohledem na to, že nebylo použito více výzkumných metod, je také potřeba počítat s možností, že odpovědi respondentů nemusejí být zcela autentické. Je možné, že děti mohly odpovídat spíše podle svých představ nebo podle toho, co si myslí, že výzkumník očekává. Zkreslující v tomto případě může být také prostředí výzkumu, kterým byl nízkoprahový klub Pacific. V řadě odpovědí se tento nízkoprahový klub objevuje a je otázkou, zda tomu tak nebylo proto, že se respondenti během rozhovoru v tomto prostředí nacházeli.

5.2 ETIKA VÝZKUMU

Během svého výzkumu jsem se také potýkala s řadou etických rizik, které přibližuje tato kapitola. Při sestavování etických kritérií mého výzkumu jsem vycházela především ze základních bodů *etického kodexu Americké sociologické asociace* a výchozí publikací byl také *Etický kodex kulturní antropologie*. Jedním z aspektů, se kterým jsem se potýkala, byl informovaný souhlas, o kterém pojednává *Etický kodex kulturní antropologie*. Povinností výzkumníka je disponovat informovaným souhlasem účastníků.⁷⁹ Problematický je tento aspekt především proto, že všichni moji respondenti

---

⁷⁸ HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: Základní teorie, metody a aplikace*, s. 173

⁷⁹ SOUKUP, Martin. *Terénní výzkum v sociální a kulturní antropologii*, s. 135

jsou nezletilé děti. Nejlepším řešením by bylo v takovém případě získat souhlas zákonného zástupce. Vyžadovat souhlas od zákonných zástupců této cílové skupiny by však s největší pravděpodobností přineslo téměř nulové výsledky. I to je jeden z důvodů, proč děti pro vstup do nízkoprahového klubu nepotřebují přihlášku podepsanou od rodičů, protože by to pro řadu z nich byla nepřekonatelná bariéra, která by jim znemožnila službu využívat. Postupovala jsem tedy tak, že jsem nejprve s cílem mého výzkumu seznámila vedoucí nízkoprahového klubu Pacifik Barboru Janurovou. Následně jsem jí zaslala seznam otázek, které jsem s ní konzultovala a na základě její žádosti i upravila. Teprve s jejím souhlasem jsem za její přítomnosti předstoupila před klienty, které jsem také s cílem mého výzkumu seznámila. Dostala jsem k dispozici kancelář, kam za mnou postupně chodili ti klienti, kteří měli zájem se do výzkumu zapojit, čímž také oni dali najevo svůj souhlas s rozhovorem. Nikdo nebyl do rozhovorů nucen ani k nim přesvědčován, vše bylo na bázi dobrovolnosti. Na začátku rozhovoru jsem se také každého respondenta ptala, zda mohu z rozhovoru pořídít zvukový záznam.

Dalším etickým aspektem, o kterém práce pojednává, je respekt k právům zkoumaných osob na soukromí a důstojnost, který uvádí *etický kodex Americké sociologické asociace*.⁸⁰ Právo na anonymitu je zároveň zakotveno v principech fungování nízkoprahového zařízení. Abych tedy v průběhu rozhovorů zachovala co největší anonymitu respondentů, požádala jsem je na začátku rozhovoru, aby si pro jeho účely vymysleli jakoukoli přezdívku, pod kterou bude tento rozhovor veden. Nežádala jsem po nich také datum narození, ale pouze rok narození, abych si mohla být jistá, že všem respondentům bylo méně než 18 let. S čím jsem se v rámci anonymity během rozhovorů potýkala, bylo místo jejich bydliště. Žádná z otázek na místo jejich bydliště necílila a pro zachování anonymity bylo i snahou se vyhýbat otázkám, které by děti mohly vést k tomu mi adresu svého bydliště sdělovat. Komplikované to trochu bylo u kreslení mapky, kde mě mimo jiné zajímalo, zda děti do mapky zakomponují i místo, kde bydlí. Nicméně mapky byly pouhými náčrtý, které neobsahují označení ulic ani čísla popisná, a tak věřím, že se i z tohoto hlediska podařilo anonymitu dětí zachovat.

---

⁸⁰ web.ftvs.cuni.cz. *Základní body etického kodexu Americké sociologické asociace*

Dotazovaní byli také obeznámeni s tím, že pokud na nějakou otázku nechtějí odpovídat, tak nemusejí.

Poslední etickým rizikem, o kterém kapitola pojednává, je “neuškodit”, o němž se lze dočíst v *Etickém kodexu kulturní antropologie*. Tato publikace uvádí, že každý antropolog musí provádět výzkum tak, aby zabránil újmám na lidech, zvířatech a lokalitách, kde výzkum provádí.⁸¹ Jak bylo uvedeno již výše, potýkala jsem se s tímto rizikem obzvláště kvůli citlivosti otázek, které se týkaly tématu domova. Chtěla jsem se vyvarovat tomu, aby se dotazovaným během rozhovoru otevřelo citlivé téma, se kterým bych jim nemohla pomoci. Po konzultaci s vedoucí klubu Pacifik se potvrdilo, že je má opatrnost v tomto případě na místě. Byla jsem požádána, abych vynechala otázky: „*Zkus se přenést do budoucnosti- jak v ní vypadá tvůj domov? Kde je?*” a „*Zkus si představit Štědrý večer o Vánocích. Na kterém místě se odehrává?*”. Zde uvádím krátký úryvek z e-mailové komunikace s Barborou Janurovou, kde reaguje na skladbu otázek a vysvětluje, proč si tyto otázky nepřeje: „*Otázky ohledně Vánoc a budoucnosti jsou hodně osobní a choulostivé, na to, že Vás děti vůbec neznají. Naše děti často zažívají domácí násilí v rodině apod., tak nevím, zda to není příliš citlivé a zraňující téma.*” Tyto otázky byly tedy z rozhovoru vynechány.

5.3 VÝZKUMNÉ OTÁZKY

Cílem práce je zjistit, jak děti na sídlišti Černý Most konceptualizují svoji lokalitu bydliště. Zda ji vnímají jako prostor či místo, dle vymezení Erica Hirche, o kterém bylo pojednáno v jedné z předcházejících kapitol. Výzkum se ale zaměřuje na specifitější výzkumný vzorek. Zabývá se konkrétně dětmi, které jsou sociálně znevýhodněné anebo dětmi, které jsou ohrožené nepříznivou životní situací. Jsou to tedy děti, které jsou zároveň klienty sociální služby, která s touto cílovou skupinou pracuje, konkrétně se jedná o nízkoprahové zařízení pro děti a mládež, které poskytuje služby dětem ve věku od 6 do 18 let. Tento cíl jsem zvolila, protože to považuji za přínosné pro další práci s klienty. Terénní sociální pracovníci mají v rámci sídliště zmapované lokality, kde děti tráví nejčastěji čas, avšak dosud není zmapováno, co je dětmi považováno za prostor

---

⁸¹ SOUKUP, Martin. *Terénní výzkum v sociální a kulturní antropologii.*, s. 135

a co za místo. Věřím, že tato analýza by mohla pracovníkům pomoci při navazování kontaktů s klienty.

V rámci tohoto výzkumného cíle si kladu několik dalších výzkumných otázek. Práce se zabývá také tím, jakou má sídliště Černý Most podobu skrze reflexi cílové skupiny. Jak cílová skupina tento prostor ohraničuje a jak ho člení. K tomuto účelu vycházím z koncepce Kevina Lynche, o kterém již také bylo pojednáno. Zároveň mě také zajímá, s čím respondenti Černý Most asociují a jak do něj zasazují sami sebe.

Abych získala odpovědi na výše vytyčené otázky, připravila jsem si rozhovor se 14 otázkami, z nichž některé obsahují ještě doplňující podotázku. Seznam otázek je uveden v příloze bakalářské práce. Přibližně třetina otázek se zaměřuje především na vztah respondenta k určitým místům na sídlišti Černý Most. Která místa jsou považována za nejlepší, nejdůležitější, kde tráví nejvíc času. Tyto otázky bývají propojeny s dalším významným tematickým celkem, a to je způsob trávení volného času. Zaměřují se na to, kde tráví volný čas rádi, s kým a co ve svém volném čase dělají. Dalším typem otázek jsou ty, které se zaměřují na podobu sídliště. Respondenti ohraničují sídliště Černý Most a kreslí náčrt mapky sídliště. Poslední otázky jsou spíše emocionálního charakteru. Zaměřují se na to, jaký by si přáli domov, kam by se schovali v případě nebezpečí nebo kam jdou, když se chtějí pochlubit. Rozhovor byl naplánovaný na přibližně 10 - 15 minut.

5.4 ANALÝZA ROZHovorŮ

V rámci výzkumné části bakalářské práce proběhly rozhovory s dětmi, které využívají sociální službu prostřednictvím nízkoprahového klubu pro děti a mládež Pacific. Ačkoli bylo cíleno na věkovou skupinu v rozmezí 6 - 18 let, výsledný vzorek se pohybuje ve věku od 10 do 14 let. V rámci otevírací doby klubu proběhlo 7 rozhovorů, přičemž se časově pohybovaly v rozmezí od necelých 8 minut do přibližně 17 minut. Čtyři ze sedmi respondentů žijí na sídlišti Černý Most od velmi útlého věku. Žijí zde buď od narození, nebo maximálně od dvou let. Jeden z dotazovaných na sídlišti žije pět let, další jeden rok a poslední půl roku. U respondentů, kteří zde žijí rok a méně, bylo v jejich odpovědích znát, že prostor sídliště Černý Most ještě tolik neznají. I přesto považují jejich odpovědi za přínosné a pro studii mají význam.

Pro přehlednost analýzy byly výstupy z rozhovorů rozděleny do zmíněných tematických celků. Z odpovědí v každém tematickém celku byly vyvozeny závěry, které se vztahují k vytyčeným výzkumným cílům. Tyto závěry jsou následně shrnuty v následující kapitole práce, kde je zároveň cílem odpovědět na výzkumné otázky. Zvolenou analytickou metodou je tedy tematická analýza s prvky dalších přístupů k analýze. Dle Hendla je hlavní výhodou této metody její pružnost. Umožňuje organizovat a detailně popisovat získaná data na základě identifikace datových vzorců.⁸² Jednotlivé tematické celky jsou:

- Způsob trávení volného času
- Vztah respondentů k prostředí sídliště
- Podoba sídliště skrze reflexi cílové skupiny
- Emocionální vztah k prostředí sídliště

5.4.1 ZPŮSOB TRÁVENÍ VOLNÉHO ČASU

Jednou z oblastí, na kterou se výzkum zaměřoval, je způsob trávení volného času respondentů. Zaměření se vztahuje nejen na to, jakým způsobem tráví volný čas, ale také s kým a kde. Tento tematický celek je důležitý hned z několika důvodů. Především je díky němu možné udělat si přibližnou představu o tom, kolik času děti v prostorách sídliště tráví a jaká konkrétní místa využívají. Z odpovědí je také možné zjistit, s kým svůj volný čas spojují a do jakých míst tuto spojitost orientují.

Předpokladem bylo, že cílová skupina bude nejraději trávit volný čas venku, což se při analýze odpovědí ukazuje jako reálné. Fox v rozhovoru uvádí: „*Spíš chodím ven, protože nerada zůstávám doma.*” Veverka mimo jiné říká: „*Jinak jsem většinou venku, mně je venku dobře.*” Citroen sice říká, že nejvíce času tráví doma, ale na otázku, kde tráví volný čas nejraději, odpovídá takto: „*Nejradši asi někde venku s kamarádama.*” David2007 pro změnu tráví nejvíce času ve škole, ale i on je nejraději ve svém volném čase venku. Konkrétně uvádí v „areálu”, čímž je myšlen vnitroblok panelových domů. Příhodně tento předpoklad dokládá také odpověď Delfínka na otázku, kde tráví čas nejraději: „*Když jsem venku. To je jedno kde, ale někde venku.*“ Překvapující bylo, že

---

⁸² HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: Základní teorie, metody a aplikace*, s. 122

jen dva respondenti uváděli, že venku tráví nejvíce svého času. Mezi dalšími variantami se objevuje obchodní centrum, klub Pacific, domov a ve dvou případech škola. Nicméně všichni respondenti ve svých odpovědích pobyt venku na sídlišti ve svém volném čase ve významné míře zmiňují a zdá se, že venku tráví čas rádi. S pobytem venku často spojují svůj běžný den na Černém Mostě.

V této oblasti jsem se také zaměřovala na to, s kým svůj volný čas děti tráví nejraději. S ohledem na věk respondentů a jejich životní situaci jsem předpokládala, že budou respondenti nejraději trávit svůj volný čas se svými vrstevníky. Jen jeden z respondentů uvádí mezi osobami svou matku, ale ostatní zmiňují buď své kamarády anebo sourozence, kteří jsou přibližně ve stejném věku jako oni sami. Zajímavé je, že sourozence uvedli čtyři respondenti, kteří zároveň říkají, že spolu tráví nejvíce času venku a nikoli doma, jak by se dalo předpokládat.

Dalším zajímavým aspektem byl způsob trávení volného času, který také do jisté míry ukazuje, kde děti volný čas tráví. Předpoklad, že děti budou volný čas nejvíce trávit finančně nenákladnými aktivitami, se potvrdil jen u některých z nich. Jeden dotazovaný chodí na tréninky MMA, další na skauta a jeden z respondentů uvádí, že má dokonce šest kroužků. U ostatních se ale opakují odpovědi, ve kterých se naopak vyskytují pouze hry, které nepotřebují větší finanční investici. Fox říká: „*Hrajeme fotbal, schovku, povídáme si, hrajeme vybíjenou, basket, hrajeme různé sporty, občas běháme.*” Bohdana se vyjadřuje takto: „*Hrajeme nějaký hry, chodíme ven. Hrajeme pexeso a tak.*” David2007 říká: „*Hrajeme na schovku, kopem si.*” Někteří také uvádějí, že chodí ven na brusle.

Po analýze tohoto tematického celku lze tedy říci, že pro sociálně znevýhodněné děti ze sídliště Černý Most je představa příjemně stráveného času situována ven do prostor sídliště, kde jsou společně se svými vrstevníky a sportují nebo hrají hry. Pokud bych tedy výsledky z této oblasti hodně zobecnila, dalo by se říci, že panelové sídliště pro děti z Černého Mostu je tedy opravdu místem, do kterého zasazují samy sebe, protože do těchto míst situují svoji nejmilejší představu prožití volného času.

5.4.2 VZTAH RESPONDENTŮ K PROSTŘEDÍ SÍDLIŠTĚ

Vztah respondentů k prostředí sídliště se zaměřoval na několik konkrétních bodů. Jednalo se především o to, které místo považují za nejdůležitější a které za nejlepší. Také otázka, co jim na Černém Mostě schází, poukazuje na vztah dětí k sídlišti. Tyto otázky mají potenciál ukázat, která konkrétní místa jsou pro děti významná a proč tomu tak je. Můžeme z nich tedy vysledovat, kde se v prostředí sídliště nacházejí prostory a kde místa, která jsou spojena s každodenním prožíváním. Umožňují také poodhalit část orientační sítě panelového sídliště tak, jak ji cílová skupina vnímá.

Bylo pozoruhodné, že pro řadu dětí bylo obtížné říct, které místo jim na Černém Mostě přijde nejlepší. Často zaznívala odpověď podobná té od Barevné: „*Nevím, tady je hodně míst dobřejch.*“ Většina z nich ale byla schopná nakonec nějaké místo říct. Téměř ve všech případech zmiňovaly děti místo, které je spojené s venkovním prostorem sídliště. Citroen uvádí: „*Podle mě asi na Plechárně jak tam jsou ty rampy, tak tam jezdím hodně.*“ Veverka se k nejlepšímu místu vyjadřuje v rozhovoru několikrát. Nejprve hovoří o oblíbeném místě, kterým je rybník poblíž komunitního centra Plechárna. Později na otázku nejlepšího místa odpovídá: „*Ten rybník. Když tam jsem, tak zapomenu na svoje problémy a je mi tam pěkně.*“ Děti také doporučují parky nebo travnatá prostranství. David2007 jako jediný uvádí místo, na kterém ještě nebyl: „*Nebyl jsem tam, ale měla by být na Čerňáku nějaká rozhledna.*“

Co se týče nejdůležitějších míst, většina dětí zmiňuje instituce, které mají obecný význam a nejsou nijak emočně zabarvené. V Hirschově pojetí bychom je mohli označit za prostory, které jsou na pozadí každodennosti. V Lynchově pojetí by to zase byly významné prvky. Nejčastěji děti zmiňují školu, pak také radnici, úřad, Centrum Černý Most a obchody. Ovšem u pár odpovědí lze také zaznamenat osobní rozměr důležitého místa, který je spojen s prožitkem, a ty bychom mohli označit za místo. Pro Davida2007 je nejdůležitějším místem domov. V souvislosti s tím je důležité zmínit, že tento respondent žije na Černém Mostě půl roku. I to může mít jistý vliv na jeho odpověď. Delfinek popisuje jako nejdůležitější místo na Černém Mostě Kyjský rybník. Vysvětluje to slovy: „*Tak chodíme tam s kámošema, se kterýma už nejsem ve třídě, takže takhle jsme pořád spolu o víkendech.*“

Odpovědi na otázku, co respondentům na Černém Mostě schází, mnoho nebylo. Děti často odpovídaly podobným způsobem, jako Barevná: „*Nevím. Já si myslím, že je to tady dobrý. Mně to stačí tak, jak to tady je.*” Pokud ovšem dětem něco schází, jedná se o prostory k využití volného času. V jednom případě je to JumpPark, v dalším případě park, ve kterém by mohli volně pobíhat psi. David2007 uvádí, že mu na Černém Mostě schází kino. Nicméně kino se na Černém Mostě nachází, a tak je i tato odpověď důkazem toho, že dotazovaný sídliště ještě příliš nezná. V případě Fox se setkáváme s odpovědí, která není zaměřena materiálním směrem. Odpovídá: „*Lepší kolektiv. Jsou tady takový lidi, který tady nemají co dělat.*” O konfliktech v kolektivu hovoří opakovaně, o čemž bude pojednáno ještě později.

Tento tematický celek ukazuje, že děti vnímají v prostorách sídliště nejen místa, ale i prostory. Prostory jsou pro ně většinou institucemi, které sice považují za důležité, ale ne na osobní rovině. V řadě odpovědí je možné také vysledovat, jaké konkrétní prostředí považují respondenti za místo a proč. Tento tematický celek také odhaluje jeden z prvků orientační sítě dle Kevina Lynche, a to významné prvky.

5.4.3 PODOBA SÍDLIŠTĚ SKRZE REFLEXI CÍLOVÉ SKUPINY

Tento tematický celek se zaměřuje především na to, jak sídliště reálně vypadá z pohledu dětí ze sídliště Černý Most. Je zde v největší míře využito pojetí Kevina Lynche, ze kterého jsem převzala orientační síť, kterou tvoří cesty, významné prvky, okraje, uzly a oblasti, a na jejich základě se snažím popsat, jak se sídliště Černý Most respondentům jeví. V této orientační síti se budu také snažit najít prostory a místa dle vymezení Erica Hirsche.

Odpovědi, které nám říkají více o orientační síti, prostupují celým rozhovorem, nicméně jsou otázky, které jsou na toto téma více zacílené. Především byl kladen důraz na to, jak respondenti sídliště ohraničují. V rámci tohoto tematického celku děti načrtly orientační mapku sídliště Černý Most. Ne každý byl této otázce přístupný, a tak tato část práce představuje čtyři mapky, které sídliště znázorňují.

Jedním z prvků orientační sítě jsou cesty. Bylo zajímavé, že respondenti cesty v podstatě nepovažovali za důležité a vůbec se o nich nezmiňovali. Dokonce ani

ve třech ze čtyř mapek se žádné cesty nevyskytují. O cestách se zmiňovala Fox, když odpovídala na otázku, které místo jí přijde nejlepší: „*No u Plechárně tam jsou ty cesty takhle (ukázka rukou, že se tam cesty kříží). Potom tam je cesta rovně. A ještě dál tak tam je obrovský pole, tam je to hezký. Anebo ještě když jdeš směrem k Plechárně, tak tam je takový odcestí. Když se jde odsud od klubu dolů přes tu louku co je tady, tak tam je potom takhle odcestí nahoru. Pak jdete doprava, tak tam je hezký výhled, když půjdete na ten kopec, co tam je.*” Také v jejím popisu mapky najdeme několik cest a silnicí. Veverka použila ulici Vajgarská při vymezení hranic sídliště Černý Most. S posledním náznakem cesty se setkáváme v kresbě Delfinka v podobě schodů. Jinak žádné z dětí ve svých odpovědích cesty nezmiňují. O žádné z těch mála zmiňovaných cest nelze hovořit v Hirschově pojetí jako o místu, ale čistě jako o prostoru.

S absencí cest do značné míry souvisí další prvek z orientační sítě, a to jsou oblasti. Lynch pojednává o tom, že je individuální, zda jedinec považuje za dominantní cesty nebo oblasti. Ale zároveň se zdá, že už to není jen otázkou jednotlivce, ale záleží i na tom, o jaké město jde.⁸³ V případě dotazovaných z tohoto výzkumu můžeme vidět jednoznačnou dominanci oblastí nad cestami. O oblastech totiž děti hovoří ve velké míře. Nejvíce akcentují plácky a zelená prostranství, na kterých je možné si hrát nebo sportovat. Objevuje se to například v odpovědi Veverky, když říká, kde jezdí nejčastěji na bruslích: „*Bud' jsme za barákem, tam je takový ten plácek anebo se projíždíme třeba k Plechárně.*” David2007 zase hodně mluví o areálu, ve kterém tráví rád hodně času s kamarádkou. Těmito areály děti často myslí vnitrobloky, které se nacházejí především na území Černého Mostu II. V těchto areálech se nacházejí buď hřiště anebo malá sportoviště. Barevná uvádí, že pokud by měla ukázat Černý Most kamarádce, vzala by ji do parku, přičemž nebyl myšlen žádný konkrétní. Ve významné míře se travnaté plochy vyskytují v odpovědích Fox, která je označuje často loukami. Nejvíce se objevují v jejím popisu mapky, kde mluví o okolí obchodního centra Černý Most. Především zmiňuje travnaté prostranství, na kterém se pravidelně objevují poutňové atrakce. K těmto prostorám se ještě jednou vrací. „*A určitě bez těch všech míst, co tady jsou, by to nebyl Čerňák. Před tím Centrem Černý Most, tam je to prostě pěkný. Nebo naproti Čerňáku přes silnici, tam to jsou taky hodně pěkný místa.*” A také termíny pole a louka

---

⁸³ LYNCH, Kevin. *Obraz města*, s. 47

objevíme v již citovaném popisu nejlepšího místa na Černém Mostě. Zdá se, že v Hirschově pojetí mají pro děti oblasti ve většině případů charakter místa, které mají spojené s každodenním prožíváním.

Dalším prvkem orientační sítě jsou okraje, což jsou dle Lynche hranice oddělující dvě fáze. Mohou to být zdi, břehy, železniční koridory, atp. Můžeme je chápat jako šev anebo také vztah stran.⁸⁴ V jednotlivých rozhovorech v podstatě nenarazíme na to, že by děti dávaly prostoru nějaké hranice. Nalezneme je pouze v reakcích na otázku, která byla tímto směrem zacílená. Otázka zněla, kde má podle nich Černý Most hranice. Pro respondenty ale nebylo jednoduché na tuto otázku odpovědět. Řada z nich řekla, že neví, a u ostatních se zdálo, že spíše hádají, než že by o tom byli přesvědčení. Fox ohraničuje Černý Most takto: „*Určitě začíná v půlce tubusu. A potom pár metrů za obchodním centrem a za tím hřištěm co tam je. Někde u Ikei zhruba.*“ Při bližším pohledu na mapu zjistíme, že půlka tubusu je přibližně u ulice Ocelkova, která pomyslně odděluje Černý Most I a Černý Most II. Z toho by se tedy zdálo, že Fox považuje za sídliště Černý Most jen oblast Černého Mostu II. Citroen vnímá vztah sídliště Černý Most a Hloubětína. Na otázku, kde podle něj Černý Most končí, odpovídá: „*Na Hloubětíně už podle mě není.*“ K upřesnění hranice používá stanici metra Hloubětín. To je sice dál, než je skutečná hranice, nicméně zdá se, že má o poloze sídliště Černý Most poměrně realistickou představu. Také hádá, že z druhé strany končí Černý Most ve Chvalech, které se nacházejí hned za Pražským okruhem, který lemují východní část sídliště Černý Most. I Veverka je se svým vytyčením hranic poměrně přesná. Na otázku odpovídá: „*Kousek za tou Plechárnou. Z druhé strany jak je ta křižovatka, za Albertem, jak je tam Vajgarská.*“ Ulice Vajgarská je rovnoběžná s ulicí Broumarská a nachází se ve vzdálenosti přibližně 100 m. Lze ji tedy opravdu považovat za západní hranici sídliště Černý Most. U Delfínka se setkáváme se zajímavou skutečností, že sídliště Černý Most nijak nevyčleňuje z Prahy 14, ale považuje je za jeden celek. Dokonce se z její odpovědi zdá, že Prahu 14 vnímá jako součást Prahy 9, jak tomu bývalo dříve. Na otázku týkající se hranice Černého Mostu totiž odpovídá takto: „*Podle mě to musí být někde u Kobylis, protože Ládví už je Praha 8, takže tam už někde to musí být.*“ Vzhledem k tomu, že okrajům respondenti nepřisouvali nijak

---

⁸⁴ LYNCH, Kevin. *Obraz města*, s. 47

velkou důležitost, daly by se v Hirschově pojetí označit za prostor, který vymezuje kulturní krajinu.

Uzly rozumí ve své orientační síti Kevin Lynch strategická místa ve městě, do kterých může pozorovatel vstupovat. Jsou to intenzivní ohniska, která mohou zajedno tvořit buď křižovatky, sbíhání cest nebo změny struktur. Uzlem ale může být i místo, které má význam díky koncentraci nějaké funkce nebo fyzických vlastností.⁸⁵ Z odpovědí respondentů můžeme vyčíst několik míst, která děti považují za uzly. Zajedno by to mohlo být komunitní centrum Plechárna, u kterého je přilehlý skatepark. Citroen se o něm ve svém vyprávění zmiňuje. „Podle mě asi na Plechárně jak tam jsou ty rampy, tak tam jezdím hodně.“ A odůvodňuje to slovy: „Začalo mě bavit jezdit na koloběžce, tak jezdím tam.“ O prostoru kolem Plechárny se také zmiňuje Veverka. „Bud' jsme za barákem, tam je takový ten plácek anebo se projíždíme třeba k Plechárně.“ Prostor kolem Plechárny má tedy s velkou pravděpodobností rekreační funkci. Dalším uzlem, o kterém se děti zmiňují, je nízkoprahový klub Pacific. Tři děti zmiňují klub v odpovědi na otázku, kam by si šly postěžovat nebo se pochlubit. Klub Pacific se také u některých objevuje jako místo, které mají nejraději. Z výše uvedeného se zdá, že uzly jsou pro děti v Hirschově pojetí místy, protože do nich zasazují samy sebe v rámci volného času nebo tato místa mají pro ně emocionální náboj.

O významných prvcích v rámci orientační sítě bylo již v textu pojednáno. Dle Lynche to jsou další body vztažných bodů. Často se jedná o snadno rozlišitelné objekty, jako např. budova, obchod, apod.⁸⁶ Děti při popisu důležitých míst nejčastěji zmiňují školu, pak také radnici, úřad, Centrum Černý Most a obchody. Zajímavé je, že se u dětí objevuje jako orientační bod obchod s potravinami Albert. Veverka ho využila při vytyčování hranice sídliště Černý Most a můžeme ho také nalézt zakreslený na dvou mapkách. V Hirschově pojetí bychom tak mohli významné prvky označit pouze za prostory. Nicméně se zdá, že takovým orientačním bodem je pro děti i do značné míry klub Pacific, který je ale pro ně spíš místem, jak je ukázáno výše. Záleží tedy,

---

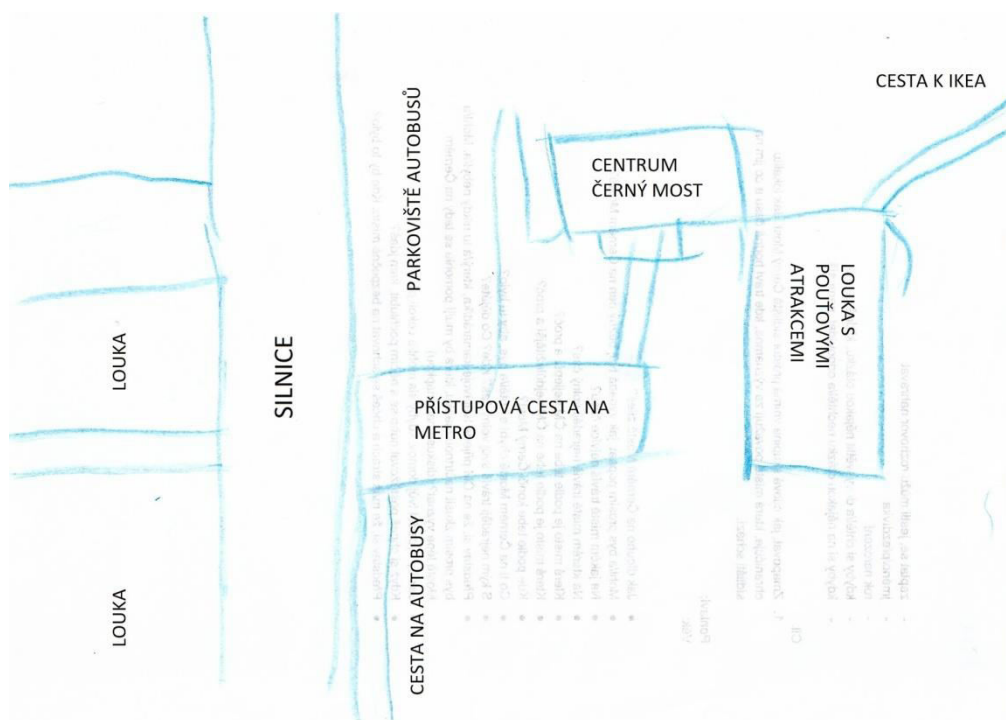
⁸⁵ LYNCH, Kevin. *Obráz města*, s. 47-48

⁸⁶ LYNCH, Kevin. *Obráz města*, s. 48

o jaký významný prvek se tedy konkrétně jedná. Zároveň jeho vnímání jako prostoru či místa bude značně individuální.

Další část práce se zaměřuje na popis jednotlivých náčrtů map, které děti ztvárnily. Pro některé z nich to byl úkol, který byl už mimo jejich komfortní zónu, a tak 3 děti mapu vůbec nenakreslily. V této části jsou tedy představeny jednotlivé mapky společně s parafrázovaným popisem dětí. Řada prvků z map byla již zmíněna v průběhu této kapitoly, nyní je cílem poznatky uceleně shrnout u jednotlivých obrázků.

Fox:

Mapka Fox znázorňuje okolí Centra Černý Most a stanice metra Černý Most. Vzhledem k tomu, že Fox nepsala do mapy žádné popisky, byly tam pro přehlednost posléze vloženy na základě popisu Fox. V levé části obrázku se nacházejí dvě louky, na kterých Fox s přáteli někdy tráví volný čas. Fox také říká, že se v této oblasti nachází Hornbach, ale do mapy ho nezakreslila. Mapu potom vertikálně křížuje silnice, což by podle lokality měla být ulice Chlumecká, Fox ji ale označuje jen jako „silnici, kde jezdí autíčka“. Vedle silnice vidíme parkoviště autobusů a přístupovou cestu k autobusům. Také je zde dominantní přístupová cesta k metru a tubusu. Vidíme i přístupovou cestu k obchodnímu centru Černý Most a cestu k Ikea, která vede podle Fox i na hřiště.

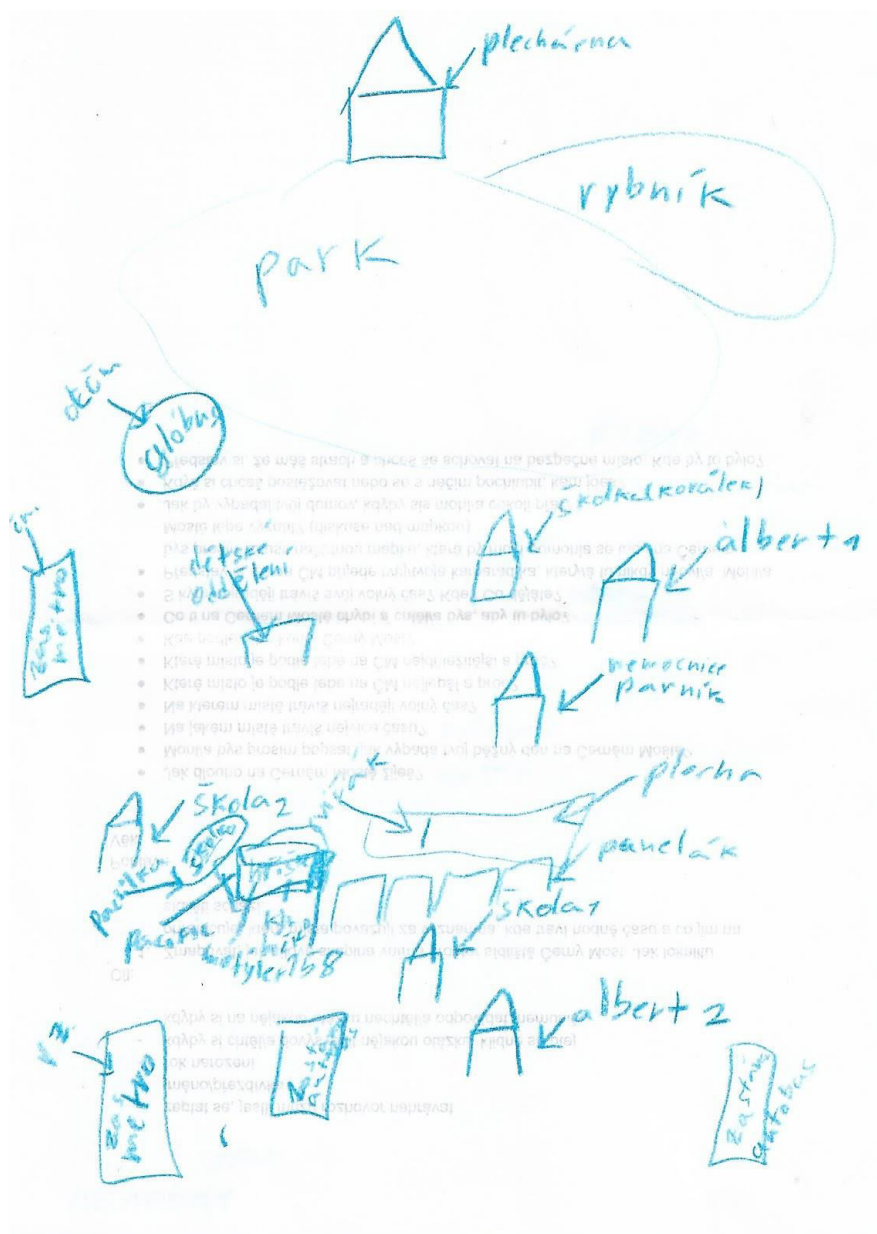
V popisu Fox se ve velké míře objevují cesty, což ji od ostatních respondentů značně odlišuje, protože nikdo jiný se o cestách ve svém popisu v podstatě nezmiňoval. Co je pro Fox zjevně velmi důležité, jsou travnaté plochy, které často nazývá loukou nebo polem. Zmiňuje se tak například o travnatém prostranství před obchodním centrem, kde se pravidelně objevují poutňové atrakce. Z rozhovoru s Fox vyplývá, že na těchto prostranstvích tráví volný čas se svými přáteli. Tyto louky jsou často poměrně malými plácky porostlými trávou, ale pro Fox mají zjevně velký osobní význam, a tak by se dalo říct, že by se z Hirschovy perspektivy daly pro Fox označit za místa. Ve své mapce také znázorňuje Centrum Černý Most, které zároveň považuje za důležité místo, ale nikterak o něm nehovoří v rámci svého volného času.

Citroen:

Citroen nakreslil mapu velmi stručnou. Jak můžeme vidět, nepoužívá v nákrese žádné cesty. Na mapě nalezneme několik orientačních bodů, které by se daly v Lynchově pojetí označit za významné prvky. U Citroena se objevuje obchodní centrum i obchod s potravinami Albert. Dále zde nalezneme školu, kterou Citroen považuje za důležité místo. Vysvětluje to slovy: „*Naučí mě tam skoro všechno, počítat a takový věci a je to důležitý asi.*“ Dále se v mapě nachází nízkoprahový klub Pacific společně s přilehlým hřištěm. Zajímavé je, že během kreslení se Citroen ptal, zda má do mapky nakreslit i místo, kde bydlí. To napadlo ještě jednu respondentku, ale dva dotazovaní do mapy místo svého bydliště nezakreslili a ani je to nenapadlo.

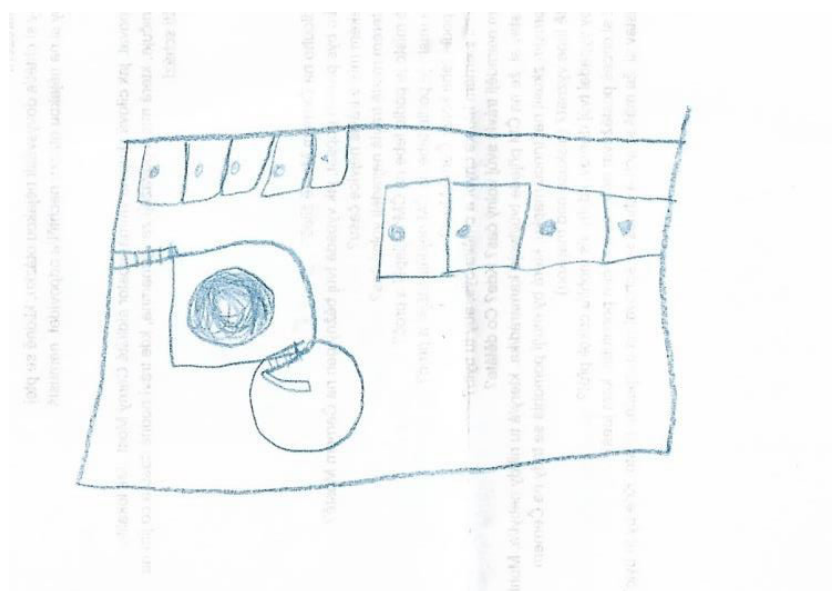
Veverka:

Veverka se ve své kresbě snažila být velmi důkladná, přesná a nic neopomenout. Její kreslení často provázejí poznámky, že to není úplně přesné a že se jí něco na mapu nevejde. Velice dominantním prvkem mapy je její vrchol a zároveň oblíbené místo respondentky. Jedná se o rybník, který leží v parku nedaleko komunitního centra Plechárenna. S největší pravděpodobností se tedy jedná o rybník Martiňák. Dále na mapě nalezneme několik orientačních bodů jako je poliklinika Parník, obchodní centrum, obchody s potravinami Albert, dvě základní školy, zastávky metra a také zastávky

autobusu. Řada dalších prvků je v mapě zakreslená, protože je má respondentka spojené s osobním životem. Například jsou na mapě zakreslené dvě mateřské školy, přičemž do jedné chodila ona a do druhé její sestra. Také tam nalezneme plochu, kterou nazývá cvičák, což je místo, kam chodí se sestrou na brusle, jak zmiňovala v jiné části rozhovoru. Na mapě je také zakreslena jedna řada panelových domů, které tam jsou proto, že v jednom z těch domů respondentka bydlí. Můžeme si také povšimnout, že ačkoli je Veverky mapa velmi podrobná, nepřipisuje žádný význam cestám nebo silnicím. Mapa Veverky je tedy poskládaná z uzlů, významných prvků a oblastí, pokud bychom ji posuzovali z perspektivy Kevina Lynche.

Delfínek:

Delfínek si pro svou kresbu zvolila místo, které považuje za důležité a má ho silně propojené se svými přáteli. Je to Kyjský rybník, u kterého zaznamenala ještě schody ke knihovně a Domu dětí a mládeže. Schody bychom u Delfínka mohli označit za určitý druh cesty. Do mapy také zaznamenala dvě řady panelových domů, přičemž v jedné z nich se podle jejích slov nacházejí školky.

5.4.4 EMOCIONÁLNÍ VZTAH K SÍDLIŠTI

V tomto tematickém celku bylo cílem zjistit, s jakými pocity mají děti určitá místa na sídlišti spojená, přičemž největší důraz byl kladen na pocit bezpečí. Tímto směrem míří především otázka, která zjišťuje, kam si chodí postěžovat nebo se pochlubit, a také otázka, kam se schovají, když mají strach. V této oblasti je také otázka směřující k představě vysněného domova, protože jsem předpokládala, že domov je místo, které bude mít pro děti silný emoční náboj.

Považuji za zajímavé, že ve většině rozhovorů se děti nezmiňují o svém domově nebo své matce. Velký důraz je kladen na čas trávený venku a vrstevnickou skupinu. Nicméně když přišla řeč na to, kam si děti mohou jít postěžovat nebo se pochlubit, zmínilo matku pět ze sedmi respondentů. Další variantou odpovědi je klub Pacific. Stejně tak zaměříme-li se na otázku, kam se jdou děti schovat, když mají strach, začnou se vztahovat k místům, ke kterým mají silnou emoční vazbu. Ve dvou případech zaznívá domov. V jednom případě se pak setkáváme s klubem Pacific a také rybníkem Martiňák, což jsou místa, o kterých respondentky říkají, že je mají nejraději. Mezi odpověďmi zaznívá také: „*Tady do Pacíku nebo někde venku. Kdyby byl třeba vikend, tak já znám tady na Čerňáku hodně dobré schovky, kam se dá schovat nebo utéct.*” Tak odpovídá Fox, která opakovaně mluví o tom, že nejraději svůj čas tráví venku nebo v klubu Pacific. Dvě děti nevědí, kam by se schovaly a Bohdana odpovídá neurčitě „*Do nějakého baráku.*” Opakují se zde prostředí, která byla v předchozí analýze dle Hirschovy teorie označena za místa a tuto domněnku tedy prohlubují. Novým poznatkem je, že v rámci sídliště je domov do jisté míry vnímán jako bezpečným místem, kam se mohou děti uchýlit, když potřebují.

Kromě toho mě také zajímalo, jak by si děti představovaly svůj domov, kdyby si mohly cokoli přát. Sledovala jsem, zda se v jejich reakcích ukáže, do jaké míry jsou se svým domovem spokojeni a zda budou o svém domově hovořit i na rovině emocí. Od Barevné zaznívá odpověď: „*Nevím, mně je náš domov příjemný takový, jaký je.*” Jinak se v podstatě ve všech ostatních odpovědích v různé podobě ukazuje, že by si děti přály, aby měl jejich domov více životního prostoru. Ukazuje to například odpověď Veverky: „*Musel by být se zahrádkou, nesměla by tam být babička a děda. Musela bych mít vlastní pokoj, to je hlavně důležité. Musel by tam být pes.*” Podobně hovoří Citroen,

který říká: „*Nevím asi aby tam bylo víc prostoru, aby jsme měli velký pokoj.*” Na otázku, jestli má pokoj sám pro sebe, dodává: „*Ne, mám ho společně s bráchou. A ono je to těžké, protože jemu je 18 a on je na vozíčku a nemůže mluvit. Takže se ani neodstěhuje a budu s ním celý život v pokoji asi, teda pokud se neodstěhuju já.*” David2007 o vysněném domově říká: „*Byl by velké, hodně televizi, nějaký auto (nějaký luxusní) a hodně pokojů pro hosty třeba a nějaké mazlíčky.*” O mazlíčcích se také ve své odpovědi zmiňuje Delfinek. „*Chtěla by jsem tam mít slona. Tak určitě bych tam chtěla mít ještě delfína.*” Skutečnost, že dětem přijde životní prostor na sídlišti malý, je poměrně logická. Nikdo z dětí ale neříká, že by chtěl žít někde jinde, jen by chtěly jiné životní podmínky. Výjimku představuje Bohdana, která odpovídá: „*Já bych nejvíc chtěla, aby byl domov ve vesnici.*” a zdůvodňuje to slovy: „*My jsme bydleli ve vesnici a tam bylo líp.*”

5.5 SHRNUTÍ

V předcházejícím textu bylo mou snahou rozřídít získaná data pro přehlednost do čtyř kategorií, které jsem se následně snažila analyzovat a zasadit do teorie Erica Hirche, který pojednává o vztahu prostoru a místa, a také do teorie Kevina Lynche, který představuje orientační síť města. Zároveň ale z analýzy vyvstala řada cenných informací, které sice nejsou zasazeny do teoretického rámce, ale pro pochopení kontextu je považuji za důležité.

Získané informace potvrzují předpoklad, že by na základě těchto rozhovorů nebylo možné vytvořit obraz města v pojetí Kevina Lynche. Informací totiž není mnoho a jsou velmi různorodé. Těžko bychom pak mohli hovořit o objektivním obrazu města. Nicméně tato teorie byla velmi nápomocná při získávání informací o podobě sídliště a systematizaci získaných poznatků. Zároveň nám dává odpovědi na některé z dílčích výzkumných cílů. Po přečtení analýzy rozhovorů získáváme přesnější představu o tom, jakou má sídliště v očích dětí podobu. V analýze spatřuji jeden velmi zajímavý aspekt. V kapitole o sídlišti Černý Most jsem pojednávala o tom, že toto sídliště (především Černý Most I) představuje panelákový monolit. V reflexi dětí se ale nic takového neobjevuje. O panelových domech se v rozhovorech vůbec nezmiňují. Do své mapy zakreslily panelové domy jen dvě respondentky, přičemž v jednom případě to bylo

proto, že to je zároveň místo bydliště. Místo toho děti kladou důraz na prostranství, na kterých tráví čas se svými vrstevníky.

V rámci dalších dílčích výzkumných cílů mě zajímalo, jak děti sídliště člení a jaké mu dávají vnější hranice. Ukazuje se, že hranice sídliště nejsou pro děti nikterak důležité a často nemají představu o tom, kde se tyto hranice nacházejí. Stejně tak děti nepřipisují velký význam cestám, které mohou zároveň pomoci vnitřnímu členění. Vypadá to, že děti prostor sídliště nečlení do větších oblastí. Také se zdá, že nemají vůbec představu o tom, že se sídliště Černý Most dělí na Černý Most I a Černý Most II. Nicméně můžeme v jejich reflexi spatřovat oblasti, ve kterých tráví svůj volný čas.

Z rozhovorů vyplývá, že sídliště Černý Most pro děti především představuje prostředí, ve kterém tráví svůj volný čas se svými přáteli. S tím bylo sídliště spojováno nejvíce. Zároveň ale i v rámci tohoto sídliště vnímají svůj domov jako místo, kde nacházejí pocit bezpečí.

Na závěr bych chtěla shrnout odpověď k hlavnímu výzkumnému cíli. Tím bylo zjistit, jak děti na sídlišti Černý Most konceptualizují lokalitu bydliště, zda jako místo či prostor. Kromě respondentky Bohdany lze u všech dětí vysledovat konkrétní prostředí na sídlišti, které je považováno za místo. Lze tedy říct, že všechny mají nějaké konkrétní místo, které je pro ně místem i v Hirschově pojetí. Ovšem se zde také ukazuje další aspekt Hirschova pojetí, o kterém bylo pojednáno v kapitole *Konceptualizace místa*. Jednotlivé obrazy krajiny, tak jak je děti utvářejí na základě míst, jen vedle sebe společně existují, ale nelze z nich vytvořit absolutní krajinu, která by byla pro všechny respondenty platná. Společným znakem ovšem je, že se jedná o místa, která se nacházejí venku v prostorách sídliště a děti je mají spojené se svým volným časem a svými vrstevníky.

6 KULTURNÍ DIALOG NA SÍDLIŠTI ČERNÝ MOST

Život sociálně znevýhodněných dětí na sídlišti Černý Most je také zajímavým tématem pro transkulturní komunikaci. V jedné z předcházejících kapitol byly sociálně znevýhodněné rodiny definovány jako kulturní skupina na základě koncepce kultury chudoby a specifík sociokulturního znevýhodnění. V této kapitole pojednávám o tom, zda probíhá transkulturní dialog mezi dětmi z vymezené kulturní skupiny a majoritní společností v nízkoprahovém zařízení pro děti a mládež. Užší zaměření na nízkoprahová zařízení jsem zvolila z několika důvodů. Jistě by bylo velmi přínosné a zajímavé zmapovat přítomnost kulturního dialogu ve veřejném prostoru celého sídliště Černý Most, avšak analýza takového rozsahu by přesahovala možnosti mé bakalářské práce. Dalším důvodem mého zaměření je skutečnost, že jsem řadu let v nízkoprahovém zařízení pro děti a mládež na Černém Mostě působila a tudíž je mi tato oblast blízká. Zároveň bych se chtěla zaměřit na jednu z otázek, které Zdenka Sokolíčková vymezuje v publikaci *Výzvy pro transkulturní komunikaci*. Transkulturní komunikace by podle ní měla mimo jiné zodpovědět, jaká je povaha mezilidského soužití, když se kulturní zázemí jednotlivců liší.⁸⁷ Kladu si tedy otázku: „*Jaká je povaha mezilidského soužití mezi pracovníky nízkoprahového zařízení a klienty?*”

V první řadě je důležité ukotvit pojem kulturní dialog v oboru transkulturní komunikace. Zdenka Sokolíčková zmiňuje diferenci mezi multikulturalitou, interkulturalitou a transkulturalitou. V rámci těchto přístupů dochází k odlišnému způsobu komunikace a pro účely další analýzy je potřeba vyjasnit, jaký způsob je považován za transkulturní. Představa multikulturní společnosti je taková, že vedle sebe existují různé druhy jinakosti, které se tím i vzájemně obohacují. Nejedná se tak o dialog, ale paralelní monolog. V interkulturní společnosti dochází k mezikulturnímu dialogu, avšak nelze zde hovořit o bezpodmínečném přijetí druhého a dosažení mezního prostoru, protože každý subjekt argumentuje z perspektivy vlastní kultury. Transkulturalita je dialog navzdory kultuře. Je to proces, kdy subjekty dialogu vyjdou z vlastních kulturních pozic, aby mohly kultuře druhého porozumět a uznat ji jako

---

⁸⁷ SOKOLÍČKOVÁ, Zdenka. *Výzvy pro transkulturní komunikaci*, s. 62

uvěřitelnou.⁸⁸ V principech práce nízkoprahového zařízení bude tedy kladen důraz na momenty, kdy oba dva účastníci dialogu opouštějí vlastní kulturní pozice, aby porozuměli kulturní pozici toho druhého.

Pro účely této analýzy je také potřeba vyjasnit, jaké subjekty do dialogu vstupují. Na jedné straně jsou to pracovníci nízkoprahového zařízení pro děti a mládež, což jsou ve většině případů sociální pracovníci nebo pracovníci v sociálních službách. Ačkoli oni sami mohou být příslušníky řady minoritních skupin, v nízkoprahovém klubu jsou zástupci majoritní společnosti. Příznačně na to poukazují například cíle, které si kladou pracovníci nízkoprahového klubu Pacific na svých internetových stránkách. Jedním z bodů je, že pracovníci usilují o to, aby jejich klienti žili život podle základních společenských pravidel.⁸⁹ Pracovníci jsou tedy těmi, kdo vnášejí do komunikace představu společenského chování, které je akceptovatelné majoritou. Na straně druhé to jsou to děti a mladí lidé, kteří se nacházejí v nepříznivé sociální situaci anebo jsou touto situací ohroženi. Jak bylo již výše definováno, jsou to tedy zástupci specifické kulturní skupiny.

Otázkou tedy je, zda klienti NZDM, zástupci minority, i pracovníci, zástupci majority, vystupují ze své vlastní kultury, aby mohli vést společně dialog. Jedním z klíčových principů, na kterých je postavena práce nízkoprahového zařízení pro děti a mládež, je dobrovolnost. Klienti využívají sociální službu zcela dobrovolně. Mohou do ní kdykoli přijít a kdykoli odejít, aniž by museli své rozhodnutí zdůvodňovat. Není ani potřeba docházet do zařízení pravidelně. Klienti nesdělují pracovníkům své osobní údaje, jako je jméno, datum narození nebo místo bydliště a nepotřebují mít od rodičů písemný souhlas, že do klubu mohou chodit. Podle mého názoru to lze považovat za vystoupení majoritní společnosti ze své vlastní kultury. V naší společnosti se neseťkáváme příliš často s tím, že by nebylo potřeba objednat se předem na schůzku, vyplnit formulář nebo doložit písemný souhlas. Pro organizaci by byl takový přístup i výhodnější z ekonomické stránky, protože by bylo možné podávat transparentnější výkazy toho, komu byla služba poskytnuta. Nicméně jedním z charakteristických rysů

---

⁸⁸ SOKOLÍČKOVÁ, Zdenka. *Výzvy pro transkulturní komunikaci*, s. 23

⁸⁹ Motýlek. *Nízkoprahový klub Pacific: pro návštěvníky klubu*

kultury chudoby je zejména nedůvěra ke státním institucím a životní strategie zaměřená na přítomnost.⁹⁰ Pokud by bylo využívání služeb nízkoprahového zařízení podmiňováno vyplňováním formulářů a domlouváním schůzek, zely by tyto kluby prázdnotou. Respektive nebyly by přístupné cílové kulturní skupině. Majoritní společnost v tomto případě ustupuje od byrokracie a snaží se vyjít vstříc kultuře chudoby. Na druhou stranu lze ale říct, že klienti využívající tento typ sociální služby, také vystupují ze své kultury. Do klubu docházejí dobrovolně i přes to, že si jsou vědomi určitých podmínek, které z toho pramení. Jedná se zejména o dodržování pravidel, mezi která nejčastěji patří zákaz agrese, sprostých slov, zbraní, návykových látek atp. Souvisí s tím také povinnost stanovit si v koordinaci s pracovníkem individuální plán, na základě kterého si klienti plánují svůj osobní rozvoj a pracovník je nápomocen s jeho plněním a evaluací. Ačkoli je tedy této kulturní skupině vlastní žít přítomným okamžikem, vystupuje ze své kulturní pozice, aby se přiblížila kultuře majority. Jistě lze namítnout, že je možné, že jednotlivé subjekty vystupují ze své kultury, aby tím dosáhly svého cíle a ne proto, aby poznaly kulturu druhou. Nicméně již tento krok lze považovat zároveň za vyjítí z vlastních kulturních pozic, během kterého dochází k poznávání kultury jiné. Skutečnost, že oba subjekty udělají tento krok vpřed, otevírá v jejich vztahu možnost vzájemného respektu, na kterém lze nadále stavět v rámci transkulturního dialogu.

Je nutné podotknout, že ne vždy subjekty vůči sobě vystupují s otevřeností. U klientů se můžeme obzvlášť v počátcích setkat s určitou mírou nedůvěry, zejména co se týče anonymity a diskrétnosti pracovníka. Řada dětí bývá více uzavřená, protože mají obavy, že pracovník informace předá škole, rodičům, OSPOD, policii, apod. Je velmi důležité, aby byl pracovník v tomto ohledu maximálně transparentní. Seznamuje klienta s tím, jaké informace je jeho povinností sdílet a s kým. S některými klienty se tak podaří vybudovat vztah založený na důvěře, ale jsou i případy, kdy se to nepodaří. Ani ze strany pracovníka nelze vždy hovořit o maximální otevřenosti. Jeho práce je vázána metodickými pokyny a etickým kodexem, které spoluurčují přístup pracovníka ke klientovi. Jsou tak témata, ve kterých pracovník nesmí být zcela otevřený.

---

⁹⁰ JAKOUBEK, Marek, HIRT, Tomáš. *Současné spory o multikulturalismus a politika identit - antropologická perspektiva*, s. 231

Také respekt není v nízkoprahovém klubu všudypřítomný. Během provozu se pracovník setká s řadou situací, kdy klienti testují hranice a porušují pravidla služby. V takovém případě vystupuje pracovník v pozici silnějšího a vynutí si dodržení pravidel restriktivně. To otevírá další významnou otázku transkulturní komunikace. Představuje ji rovnost účastníků dialogu. Dle Zdenky Sokolíčkové je vzájemná rovnost jednou z podmínek transkulturního dialogu, kterou nelze nijak zredukovat.⁹¹ Nízkoprahové zařízení pro děti a mládež je ale místem, kde je nerovnost účastníků zcela zřejmá. Tento nerovný vztah vzniká už jen proto, že děti vstupují do prostoru, za který zodpovídají pracovníci a jedním z jejich úkolů je udržet prostředí pro všechny bezpečné. Někdy tak dochází k situacím, kdy pracovníci vykážou někoho z klientů ven z prostoru, protože se nechová podle pravidel. Klient ale takovou možnost nemá, nicméně jsou mu známy prostředky, kterými si může na pracovníka stěžovat. Snahou ovšem je, aby se tento nerovný vztah projevoval ve vzájemném dialogu co nejméně. Dobrým příkladem jsou rozhovory, které mají za cíl předcházet rizikovému chování nebo jej zmírňovat. Pracovník nevystupuje v roli mravokárce, který ví, co je dobré a co je špatné. Během rozhovoru by měl pouze nastínit rizika a nabídnout možnosti řešení situace. Zároveň se snaží zjistit motivy jednání klienta, se kterými lze dále pracovat. Neměl by s klientem jednat z pozice nadřazeného a poučovat ho o tom, jaké chování je správné. Na druhou stranu pokud se bude klient chovat rizikově v prostoru klubu, může být z něho vykázan, pokud neuposlechne pracovníka, čímž se subjekty dostávají do nerovného vztahu.

V rámci uskutečněných rozhovorů si lze povšimnout několika momentů, ve kterých se projevuje snaha o navázání transkulturního dialogu. Z analýzy rozhovorů vzešlo, že respondenti spojují svou nejmilejší představu stráveného volného času do venkovních prostor sídliště. Pracovníci si jsou tohoto faktu vědomi a už jen skutečnost, že z toho důvodu vyrážejí za svými klienty i do terénu, zakládá předpoklad, že se majoritní společnost skutečně snaží o vyjití ze své kultury. NZDM Pacific má vyhrazený jeden den v týdnu, kdy se pracovníci nacházejí v prostorách sídliště. Organizace Jahoda má dokonce terénní program jako samostatnou sociální službu, která je klientům k dispozici čtyři dny v týdnu. Terénní sociální pracovníci mají vytipovaná místa, kde klienti tráví čas rádi. Bohdana v rozhovoru uvedla, že tráví nejvíce času v obchodním centru.

---

⁹¹ SOKOLÍČKOVÁ, Zdenka. *Výzvy pro transkulturní komunikaci*, s. 74

Takových dětí je ovšem mnohem víc, a tak je Centrum Černý Most jedním z míst, která pracovníci pravidelně navštěvují, obzvláště za špatného počasí. Fox zase hovoří o louce, která se před obchodním centrem nachází, a bývají na ní pouťové atrakce. I toto je jedním z vyhledávaných míst dětmi a mladými lidmi. Proto na tomto zeleném prostranství stojí posprejovaná stavební buňka, která se nazývá „Pixla“. Je to zázemí terénních sociálních pracovníků z organizace Jahoda, kteří zde mají uložené sportovní vybavení, hry, a také umožňují v tomto prostoru individuální konzultace. Z výše uvedeného lze usuzovat, že terénní pracovníci se snaží o navázání dialogu tím, že vystupují ze svého prostředí a přicházejí do prostředí, které je přirozené cílové skupině. To se projevuje i v jiných principech práce. V rámci klubu kupříkladu platí nastavená pravidla, která je potřeba dodržovat a jsou pracovníky vynutitelná. V terénu se ale s ničím takovým nesetkáváme. Pracovníci si jsou vědomi toho, že prostor, do kterého přicházejí, není jejich a nenesou za něj odpovědnost, tudíž ani není v jejich pravomoci nastavovat klientům pravidla společného soužití a vymáhat je.

Zajímavé také je, jakým způsobem pracovníci reagují na volnočasovou činnost svých klientů. V rámci rozhovorů bylo možné vypořádat, že řada dětí tráví čas finančně nenákladnou činností. David²⁰⁰⁷ a Fox například uváděli jako jednu z volnočasových činností fotbal. Sociální služba nabízí svým klientům zapojení do Nízkoprahové ligy férového fotbalu. Klienti mají možnost sestavit tým, pravidelně se scházet, trénovat, a také se zapojit se do turnajů. Dalo by se říci, že tým opět pracovníci vystupují ze své kultury ve snaze přiblížit se kultuře druhé. Tato liga má ale svá specifika. Nejde zde jen o výhru, ale především o fair play. Proto se zápasy hrají na takzvané „tři poločasy“. Tím „třetím poločasem“ je fáze po zápase, kdy se diskutuje o průběhu hry a dodržování pravidel. Rozdávají se body za fair play, a tak se může stát, že tým, který vstřelil méně branek, může nakonec vyhrát díky bodům za férovou hru. Cílem je tedy posilovat sociální dovednosti. Když se klienti zapojí do této ligy, dělají i oni krok ze své vlastní kultury a potkávají se tak s pracovníky v určitém meziprostoru, kde mohou lépe porozumět druhému. Podobné je to i se závody na rampách, které nízkoprahové kluby pořádají. Čas trávený v okolí Plechárny a ramp zazníval například od Citroena a Veverky. Také říkali, že rádi jezdí na koloběžce nebo bruslích. S tímto způsobem trávení volného času se lze setkat u značného množství klientů. Z toho důvodu se pravidelně na rampách konají závody, které mají za cíl přiblížit se cílové

skupině. Zároveň je ale od účastníků vyžadováno dodržování určitých pravidel, kupříkladu je kladen důraz na zásady bezpečnosti. Zúčastnění se tedy také přibližují majoritní skupině tím, že odstoupí od svých postojů, ve kterých většinou chrániče ani helma nemají prostor.

V rámci fungování nízkoprahových zařízení pro děti a mládež ale spatřuji také jisté limity, které transkulturní dialog komplikují. Jedním z těchto problematických faktorů je již zmíněná nerovnost postavení. S tou do jisté míry souvisí i pocit zodpovědnosti, který pracovníci vůči klientům mají. Jejich snahou je být pro děti i jakýmsi pozitivním vzorem chování. V komunikaci to ale vede k tomu, že jsou situace, ve kterých pracovník nemůže být zcela autentický a otevřený, čímž pak znemožňuje i transkulturní dialog. Na druhou stranu je potřeba vzít v úvahu, že pracovníci za prostor zodpovídají a musejí dodržovat standardy kvality poskytování sociální služby. Určitým východiskem z této situace by bylo setkávat se s klienty na místě, které by bylo pro obě strany neutrální, nicméně neřeší to vše. Vztah těchto dvou subjektů bude vždy nerovný, pokud jeden z nich bude vázán pravidly a druhý ne.

V nízkoprahovém zařízení pro děti a mládež lze nalézt mnoho okamžiků, které mají charakter spíše multikulturní či interkulturní komunikace. Povaha komunikace je často závislá na konkrétních jedincích, kteří do ní vstupují. Je potřeba mít na paměti, že představa ideálního profesionálního sociálního pracovníka může být značně odlišná od reality. Mým cílem v této kapitole bylo ale poukázat na to, že nízkoprahové zařízení pro děti a mládež má dobré předpoklady stát se místem, ve kterém dochází k transkulturnímu dialogu. V některých ohledech už tímto místem je. Dokonce by se dalo říct, že toto prostředí vytváří i mimo své prostory a je tak významným činitelem, který přispívá k transkulturnímu dialogu na celém sídlišti Černý Most. Velký podíl na tom mají principy, na základě kterých nízkoprahová zařízení pro děti a mládež fungují. Pramení především z povahy mezilidského soužití mezi pracovníky a klienty, které je založeno na dobrovolnosti a snahou být respektující vůči druhému subjektu. Dovoluji si tedy odhadovat, že i v jiných částech města, kde se nachází NZDM, bude situace podobná. Z rozhovorů je také zřejmé, že pro řadu dětí z minoritní skupiny není nízkoprahový klub jen prostorem, ale v Hirschově pojetí je pro ně i místem, do kterého zasazují samy sebe. Asociuje pro ně prostředí, ve kterém tráví čas rády nebo si do něj

mohou přijít postěžovat a pochlubit se. V kapitole *Domov jako ústřední místo* jsem uvedla, že společným jmenovatelem představených definic domova je myšlenka, že je to místo, se kterým se člověk identifikuje. Zda se děti s tímto místem skutečně identifikují, by vyžadovalo hlubší analýzu, nicméně lze říct, že NZDM je místo, které tyto předpoklady má. To značí, že tato sociální služba je pro děti a mladé lidi významným prvkem, který jim umožňuje dialog s majoritní společností, ovlivňuje jejich život na sídlišti a vnáší do něj charakteristické rysy, které napomáhají vytvářet atmosféru domova.

ZÁVĚR

V teoretické části mé bakalářské práce jsem se pokusila nastínit problematiku panelových sídlišť, která vychází především z historického kontextu vývoje a výstavby. Ukazuje se, že se jejich podoba do jisté míry proměňuje a že přinášejí pro své obyvatele i řadu výhod. Více pozornosti bylo věnováno sídlišti Černý Most v Praze, kde bydlí zástupci kulturní skupiny, která byla v rámci práce také definována. Na základě konceptu kultury chudoby a specifík sociokulturního znevýhodnění byla představena minoritní skupina, se kterou pracují nízkoprahová zařízení pro děti a mládež. Pro obor transkulturní komunikace považuji za významnou analýzu, zda dochází mezi touto minoritní skupinou a většinovou společností k transkulturnímu dialogu. Ukazuje se totiž, že nízkoprahové zařízení pro děti a mládež má dobré předpoklady stát se prostorem, kde k tomuto dialogu může docházet a do jisté míry již dochází. Za stěžejní bod práce považuji konceptualizaci místa, ze které následně vycházím při analýze rozhovorů, které proběhly se zástupci definované minoritní skupiny.

V rámci výzkumné části jsem se zajímala o to, jak sociálně znevýhodněné děti na Černém Mostě konceptualizují prostředí, ve kterém žijí. Zda je pro ně jen prostorem, nebo místem, do kterého zasazují samy sebe. Analýza rozhovorů také ukazuje, jak děti sídliště člení, jaké mu dávají hranice, která místa jsou pro ně významná a co jim na sídlišti naopak schází. Z výsledků mého výzkumu lze usuzovat, že se panelové sídliště v reflexi těchto dětí nejeví jako monolitická betonová králíkárna, ale spíše jako místo, kde mohou trávit čas se svými vrstevníky. Má tak potenciál být cílovou skupinou vnímán i jako domov.

Do budoucna vidím možnost zaměřit se více na transkulturní dialog na sídlišti Černý Most. V rámci této práce o něm bylo pojednáno prostřednictvím nízkoprahového zařízení pro děti a mládež. Jistě by bylo zajímavé zjistit, jaké další služby na Černém Mostě možnosti tohoto dialogu umožňují. Tato práce by tak mohla být vhodným teoretickým východiskem pro další výzkum.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

Anthropictures. *Průzkum uživatelských potřeb a praktik: Centrální Park na Černém Mostě*. [Online] 2012. Dostupné z: http://www.anthropictures.cz/wp-content/uploads/2016/07/Anal%C3%BDza_Central_Park_final.pdf.

BRONCOVÁ, Dagmar. *Kniha o Praze 14*. Praha : MILPO, 2000. ISBN 80-86098-16-8.

GIBAS, Petr. *Domov jako konceptuální rámeček, téma i výzkumný terén: vývoj i současná podoba studií domova*. Sociologický časopis. 53, č. 2, 2017

HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: Základní teorie, metody a aplikace*. Praha : Portál, 2016. ISBN 978-80-262-0982-0.

HIRSCH, Eric, O'HANLON, Michael. *The Anthropology of Landscape: Perspectives on Place and Space*. Oxford : Clarendon Press, 1995. ISBN 0-19-827880-2.

HOWARD, Ebenezer. *Garden Cities of To-Morrow*. Massachusetts : The Massachusetts Institute of Technology, 1965. ISBN 0-415-41795-3.

HUBATOVÁ-VACKOVÁ, Lada, ŘÍHA, Cyril. *Husákovo 3+1*. Praha : VŠUP, 2007. ISBN 86863-21-2.

Jahoda. *O nás - klub jahoda*. [Online] JAHODA, z.ú. [Citace: 25. 4 2019.] Dostupné z: <http://www.jahoda.cz/jahoda-cerny-most-o-nas.html>.

JAKOUBEK, Marek, HIRT, Tomáš. *Současné spory o multikulturalismus a politika identit - antropologická perspektiva*. Plzeň : Aleš Čeněk, s.r.o., 2005. ISBN 80-86473-83-X.

KARLOVÁ, Jana, *Digitální domovy a města*. In: SOKOLÍČKOVÁ, Zdenka (ed.). *Kyber a eko: Digitální technologie v environmentálních souvislostech* /nepublikováno, k publikaci v březnu 2019 v nakladatelství Host/

KRIŠTUF, Petr, ZÍKOVÁ, Tereza a kol. *Výzkum krajiny: vybrané antropologické a archeologické metody*. Plzeň : Západočeská univerzita v Plzni, 2015. ISBN 978-80-261-0474-2.

LANGMEIER, Josef, KREJČÍŘOVÁ, Dana. *Vývojová psychologie*. Praha : Grada Publishing, 1998. ISBN 80-7169-195-X.

LEHEČKA, Michal. *Faraonci: místo, prostor a lokální identita sídliště Stodůlky*. Diplomová práce. Praha : Univerzita Karlova v Praze, 2013.

LYNCH, Kevin. *Obráz města*. Praha : Bova Polygon, 2004. ISBN 80-7273-094-0.

MACEK, Petr. *Adolescence*. Praha : Portál, 2003. ISBN 80-7178-747-7.

MAIER, Karel. *Sídliště: problém a multikriteriální analýza jako součást přípravy k jeho řešení*. Sociologický časopis. 39, č. 5, 2003

Mapy.cz. *část obce Černý Most, Praha*. [Online] [Citace: 16. 3 2019.] Dostupné z: <https://mapy.cz/zakladni?x=14.5716443&y=50.1053278&z=15&source=ward&id=13711>.

Motýlek. *Nízkoprahový klub Pacific: pro návštěvníky klubu*. [Online] Komunitní centrum Motýlek. [Citace: 25. 5 2019.] Dostupné z: <http://www.motylek.org/cz/nizkoprahovy-klub-pacific/pro-navstevniky-klubu>.

Motýlek. *Nízkoprahový klub Pacific: pro rodiče a veřejnost*. [Online] Komunitní centrum Motýlek. [Citace: 25. 4 2019.] Dostupné z: <http://www.motylek.org/cz/nizkoprahovy-klub-pacific/o-pacificu>.

MUSIL, Jiří. *Jak se formovala sociologie bydlení*. Sociologický časopis. 41, č. 2 2005

Panelaci.cz. *Dřevní fáze*. [Online] Uměleckoprůmyslové museum v Praze, 2017. [Citace: 10. 1 2019.] Dostupné z: <http://www.panelaci.cz/stranka/drevni-faze>.

Panelaci.cz. *Fáze pozdních krásných a postmodernistických sídlišť*. [Online] Uměleckoprůmyslové museum v Praze, 2017. [Citace: 10. 1 2019.] Dostupné z: <http://www.panelaci.cz/stranka/6-faze-pozdnich-krasnych-postmodernistickyh-sidlist>.

Panelaci.cz. *Fáze socialistického realismu*. [Online] Uměleckoprůmyslové museum v Praze, 2017. [Citace: 10. 1 2019.] Dostupné z: <http://www.panelaci.cz/stranka/faze-socialistickeho-realismu>.

Panelaci.cz. *Krásná nebo také humanistická fáze*. [Online] Uměleckoprůmyslové museum v Praze, 2017. [Citace: 10. 1 2019.] Dostupné z: <http://www.panelaci.cz/stranka/krasna-nebo-take-humanisticka-faze>.

Panelaci.cz. *Periodizace*. [Online] Uměleckoprůmyslové museum v Praze, 2017. [Citace: 10. 1 2019.] Dostupné z: <http://www.panelaci.cz/stranka/periodizace>.

Panelaci.cz. *Pionýrská fáze*. [Online] Uměleckoprůmyslové museum v Praze, 2017. [Citace: 10. 1 2019.] Dostupné z: <http://www.panelaci.cz/stranka/pionyrska-faze>.

Panelaci.cz. *Technokratická fáze*. [Online] Uměleckoprůmyslové museum v Praze, 2017. [Citace: 10. 1 2019.] Dostupné z: <http://www.panelaci.cz/stranka/5-technokraticka-faze>.

Panelaky.info. *Vše o panelových domech*. [Online] 2016. [Citace: 28. 5 2019.] Dostupné z: http://panelaky.info/vyvoj_panelaku/.

PAUKNEROVÁ, Karolína. *Antropologie, archeologie a interpretativní přístup: příklad domova*. AntropoWebzin. 2, 2014.

PAVLOVÁ, Jana. *Analýza vývoje sídliště Černý Most*. Praha : Institut plánování a rozvoje hlavního města Prahy, 2015.

PEJSAROVÁ, Andrea. *Volnočasové aktivity v NZDM jako prevence rizikového chování*. Absolventská práce. Praha : Vyšší odborná škola sociálně právní, 2016.

Plechárna Černý Most. *Plechárna*. [Online] Plechárna Černý Most. [Citace: 25. 4 2019.] Dostupné z: <http://www.plecharnacernymost.cz>.

SKALICKÝ, Jaroslav. iROZHLAS. *Před 60 lety začali lidé v pražských Ďáblicích bydlet v ojedinělém typu panelového domu*. [Online] 1. 7 2015. [Citace: 29. 5 2019.] Dostupné z: https://www.irozhlaz.cz/veda-technologie_historie/pred-60-lety-zacali-lide-

v-prazskych-dablicich-bydlet-v-ojedinelem-typu-paneloveho-
domu_201507011553_mhornakova.

SKŘÍVÁNKOVÁ, a kol. *Paneláci 2*. Praha : Uměleckoprůmyslové museum, 2017.
ISBN 978-80-7101-169-9.

SOKOLÍČKOVÁ, Zdenka. *Výzvy pro transkulturní komunikaci*. Ostrava :
MORAVAPRESS, 2014. ISBN 978-80-87853-22-1.

SOUKUP, Martin. *Terénní výzkum v sociální a kulturní antropologii*. Praha :
Karolinum, 2014. ISBN 978-80-246-2567-6.

SZALÓ, Csaba. *Domov a jiná místa/ ne-místa formování kulturních identit*. Sociální
studia. 2006.

ŠMÍD, Jaroslav, a kol. *Praha 14 v zrcadle času*. Praha : Místní úřad Městské části Praha
14, 1998. ISBN 80-238-3204-2.

ŠPAČEK, Ondřej. *Česká panelová sídliště: faktory stability a budoucího vývoje*.
Sociologický časopis. 48, č. 5, 2012

Úřad městské části Praha 14. *Seznam škol*. [Online] Úřad MČ Praha 9. [Citace: 12. 4
2019.] Dostupné z: <https://www.praha14.cz/urad-mestske-casti/hledam-informaci/skolstvi/seznam-skol-a-skolek/>.

Úřad městské části Praha 14. *Úvod o Praze 14*. [Online] Úřad MČ Praha 9. [Citace: 15.
3 2019.] Dostupné z: <https://www.praha14.cz/zivot-na-praze-14/uvod-o-praze-14/uvod-o-praze-14/>.

Úřad městské části Praha 14. *Zajímavosti*. [Online] Úřad MČ Praha 9. [Citace: 15. 3
2019.] <https://www.praha14.cz/zivot-na-praze-14/uvod-o-praze-14/zajimavosti/>.

Úřad městské části Praha 14. *Život na Praze 14*. [Online] [Citace: 16. 3 2019.]
Dostupné z: <https://www.praha14.cz/zivot-na-praze-14/wp-content/uploads/sites/4/2018/06/d%C4%9Btsk%C3%A1-h%C5%99i%C5%A1t%C4%9B-spr%C3%A1vn%C4%9B.pdf>.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Současná psychopatologie pro pomáhající profese*. Praha : Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0696-5.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie- dětství a dospívání*. Praha : Karolinum, 2012. ISBN 978-80-246-2153-1.

web.ftvs.cuni.cz. *Základní body etického kodexu Americké sociologické asociace* .
[Online] [Citace: 9. 4 2019.] Dostupné z :
<http://web.ftvs.cuni.cz/hendl/metodologie/jerabek3/k15/15-4.htm>.

ZÍKOVÁ, Tereza, a kol. *Bedekr sociálním znevýhodněním pro učitele mateřské školy*.
Plzeň : Západočeská univerzita v Plzni, 2011. 978-80-261-0052-2.

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha A – Otázky k rozhovoru	I
Příloha B – Přepisy rozhovorů.....	II
Příloha C – CD s nahrávkami rozhovorů.....	XXIII

Příloha A – Otázky k rozhovoru

Přezdívka:

Pohlaví:

Rok narození:

- Jak dlouho na Černém Mostě žiješ?
- Mohl/a bys prosím popsat, jak vypadá tvůj běžný den na Černém Mostě?
- Na jakém místě trávíš nejvíce času?
- Na kterém místě trávíš nejraději volný čas?
- Které místo je podle tebe na ČM nejlepší a proč?
- Které místo je podle tebe na ČM nejdůležitější a proč?
- Kde podle tebe končí Černý Most?
- Co ti na Černém Mostě chybí a chtěl/a bys, aby tu bylo?
- S kým nejraději trávíš svůj volný čas? Kde? Co děláte?
- Představ si, že na ČM přijede tvůj/tvoje kamarád/ka, který/á tu nikdy nebyl/a. Mohl/a bys prosím zkusit načrtnout mapku, která by mu/jí pomohla se tady na Černém Mostě lépe vyznat? (diskuse nad mapkou)
- Jak by vypadal tvůj domov, kdyby sis mohl/a cokoli přát?
- Když si chceš postěžovat nebo se s něčím pochlubit, kam jdeš?
- Představ si, že máš strach a chceš se schovat na bezpečné místo. Kde by to bylo?

Příloha B – Přepisy rozhovorů

V menší míře v zájmu srozumitelnosti editováno, doslovně viz CD příloha.

Fox
Dívka
Rok narození 2007

Jak dlouho žiješ na Černém Mostě?

„12 let, já tady bydlím od malička.“

Mohla bys popsat, jak vypadá tvůj běžný den tady na Čerňáku?

„Normálně snídám, jdu do školy, pak když tak po škole jdu ven s někým. Kdyby nastalo nějaké drama, tak se to snažím vysvětlit, protože tady jsou dramata celkem dost. Hlavně co se týče mezi námi spolužákama.“

A když třeba nejdeš do školy a je víkend, tak jak vypadá tvůj běžný den?

„Taky spíš chodím ven, protože nerada zůstávám doma.“

Takže trávíš spíš čas venku?

„Jo jo“

A na nějakém konkrétním místě? Máš třeba nějaký oblíbenější místo, kam chodíš častěji?

„Se spolužáky a chodím tady na to hřiště modrý. Je to o tři bloky dál a tam nejčastěji chodíme. Ted' teda v poslední době.“

Když nepočítáme hřiště, kde trávíš ještě hodně času? Mohla by to být třeba škola?

„Jo tam taky anebo tady v Pacífiku.“

Na kterém místě trávíš svůj volný čas úplně nejradši?

„V Pacifiku“

Kdybys měla někomu říct, jaký je tady na Čerňáku nejlepší místo, které musí vidět, který by to bylo a proč?

„No u Plechárny tam jsou ty cesty takhle (ukázka rukou, že se tam cesty kříží). Potom tam je cesta rovně. A ještě dál tak tam je obrovský pole, tam je to hezký. Anebo ještě když jdeš směrem k Plechárně, tak tam je takový odcestí. Když se jde odsud od klubu dolů přes tu louku co je tady, tak tam je potom takhle odcestí nahoru. Pak jdete doprava, tak tam je hezký výhled, když půjdete na ten kopec, co tam je.“

Takže buď ta louka, protože je to tam hezký anebo ten kopec, protože je tam hezký výhled.

„Jo jo“

Které místo si myslíš, že je tady na Černém Mostě nejdůležitější?

„Tak to nevím.“

Zkusím se zeptat jinak. Které místo tady na Čerňáku nemůže chybět. Bez toho už by to nebyl Čerňák.

„Tak to Centrum Černý Most, bez něj by to nebyl Čerňák. A určitě bez těch všech míst, co tady jsou, by to nebyl Čerňák. Před tím Centrem Černý Most, tam je to prostě pěkný. Nebo naproti Čerňáku přes silnici, tam to jsou taky hodně pěkná místa.“

Kdybys měla říct, kde má Černý Most hranice. Kde Černý Most končí a už začíná jiná část Prahy nebo jiné město, kde by to bylo?

„Určitě začíná v půlce tubusu. A potom pár metrů za obchodním centrem a za tím hřištěm co tam je. Někde u Ikei zhruba.“

Co ti tady na Černém Mostě chybí a chtěla bys, aby tady bylo?

„Lepší kolektiv. Jsou tady takový lidi, který tady nemají co dělat.“

Takže to není tak, že by ti tady chybělo nějaké místo, ale spíš ti tu chybějí ty správný lidi?

„Jo jo“

S kým trávíš nejradši svůj volný čas?

„Tak to určitě s kamarádama, protože jak si rozumíme a chodíme spolu ven, tak poznáváme i lepší místa spolu.“

Kde spolu ten čas nejčastěji trávíte?

„Na tom hřišti.“

Co společně děláte, co podnikáte?

„Hrajeme fotbal, schovku, povídáme si, hrajeme vybíjenou, basket, hrajeme různé sporty, občas běháme.“

Když si chceš postěžovat nebo se pochlubit, kam jdeš? Je nějaké místo, kam víš, že můžeš přijít a pochlubit se?

„Tak určitě Pacifik.“

A kdybys třeba měla strach a chtěla ses někam schovat, kam by ses chovala?

„Tady do Pacíku nebo někde venku. Kdyby byl třeba víkend, tak já znám tady na Čerňáku hodně dobrý schovky, kam se dá schovat nebo utéct.“

Bohdana
Dívka
Rok narození 2007

Pozn. Respondentka původem z Ukrajiny, občas špatně rozuměla.

Jak dlouho žiješ na Černém Mostě?

„Asi tak rok.“

Mohla bys popsat, jak vypadá tvůj běžný den tady na Čerňáku? Když si představíš svůj normální den, co děláš?

„Vstávám, vyčistím si zuby, češu se, jdu snídat. Po snídani se někdy učím a někdy ne. Někdy jdu na procházku ven. Vrátím se tak za hodinu, za dvě a pak se koukám na YouTube. Potom se tak v 6:00 kouknu ještě na jeden ruský seriál. No a pak jdu spát.“

Na jakém místě trávíš nejvíc svého času? Kde jsi tady na Černém Mostě nejčastěji?

„V obchodním centru.“

Na kterém místě tady na Černém Mostě jsi úplně nejradši?

„Nevím.“

Nemáš tady nějaké svoje oblíbené místo?

„Nemám.“

Které místo je podle tebe tady na Černém Mostě nejlepší?

„Nevím.“

Kdybys měla někomu doporučit, ať tam určitě jde.

„Já ještě tady Černý Most moc neznám.“

Dokázala bys říct, které místo ti tady na Černém Mostě přijde nejdůležitější z toho, jak jsi ho zatím poznala? Které místo tady na Černém Mostě nemůže chybět.

„Nevím.“

Vzhledem k tomu, že Černý Most ještě moc neznáš, tak to pro tebe bude možná těžká otázka. Kde podle tebe Černý Most končí? Kde končí Černý Most a začíná jiná část Prahy nebo jiný město?

„Nevím.“

Je tady na Černém Mostě něco, co ti tu chybí, a chtěla bys, aby tady bylo?

„Ne.“

Takže je tady všechno, co by sis přála, a nic ti to nechybí?

„Ano.“

S kým trávíš nejradši svůj volný čas?

„S bráchou.“

Kolik bráchovi je?

„Já mám dva bráchy, jednomu je 13 a druhému je 17. Víc času trávím s tím, kterému je 13.“

A co s bráchou společně děláte?

„Hrajeme nějaký hry, chodíme ven. Hrajeme pexeso a tak.“

Kde spolu nejvíc trávíte čas?

„Venku.“

Jak by měl vypadat tvůj domov, kdyby sis mohla úplně cokoliv přát?

„Nechápu to.“

Máš představu, jak bys chtěla, aby vypadal tvůj domov? Místo, kde žiješ?

„Já bych nejvíc chtěla, aby byl domov ve vesnici.“

Proč?

„My jsme bydleli ve vesnici a tam bylo líp.“

Když si chceš postěžovat nebo se pochlubit, kam jdeš? Nebo za kým jdeš, když se chceš pochlubit, že se ti něco povedlo?

„Za mámou.“

Takže by se dalo říct, že se jdeš pochlubit domů?

„Ano“

A kdybys třeba měla strach a chtěla ses někam schovat na nějaké bezpečné místo, kam by ses chovala?

„Do nějakého baráku.“

Jak dlouho žiješ na Černém Mostě?

„Asi 11 let, protože jsme se sem nastěhovali, když mi byl jeden rok.“

Mohl bys popsat, jak vypadá tvůj běžný den tady na Čerňáku?

„Vzbudím se, jedu metrem do školy, potom jedu metrem ze školy a pak jedu na trénink, když ho zrovna mám a pak jedu domů a jdu spát.“

Děláš nějaký sport, když chodíš na tréninky?

„Jo jo.“

A co děláš za sport?

„MMA.“

Jak to děláš dlouho?

„Asi čtyři měsíce teprve.“

Ty jsi říkal, že jezdíš do školy metrem. Dojíždíš do školy někam dál nebo popojedeš jenom jednu, dvě stanice?

„Jednu, jenom sem na Rajskou Zahradu.“

Na kterém místě trávíš nejvíc času?

„Asi doma.“

Na kterém místě trávíš ten čas úplně nejradši?

„Nejradši asi někde venku s kamarádama.“

A jak často se k tomu dostaneš, že jsi venku s kámošema? Máš toho asi hodně s těma tréninkama.

„Asi jednou nebo dvakrát za týden. A někdy i o víkendu.“

Které místo je podle tebe tady na Čerňáku úplně nejlepší. Kdybys ho měl někomu doporučit, že to místo musí určitě vidět.

„Jakože kam chodím rád třeba?“

No jasně. Prostě nejlepší místo na Čerňáku podle tebe.

„Podle mě asi na Plechárně jak tam jsou ty rampy, tak tam jezdím hodně.“

Jezdíš na koloběžce?

„Jo jo.“

Kdybys měl vysvětlit, proč zrovna tam?

„Začalo mě bavit jezdit na koloběžce, tak jezdím tam.“

Které místo je myslíš podle tebe tady na Čerňáku nejdůležitější?

„Asi škola.“

Proč zrovna škola?

„Naučí mě tam skoro všechno, počítat a takový věci a je to důležitý asi.“

Kdybys měl říct, kde má Černý Most hranice. Kde Černý Most končí a už začíná jiná část Prahy nebo jiné město, kde by to bylo?

„Na Hloubětíně už podle mě není.“

A dokázal bys říct, kde je ta hranice, kde končí Čerňák a začíná Hloubětín?

„Asi jak je ta stanice metra.“

A na druhé straně Čerňáku?

„Ve Chvalech?“

Co ti tady na Černým Mostě chybí a chtěl bys, aby tady bylo?

„Park pro psy kde můžou volně běhat.“

Není tady nikde park, kde by jsi mohl vypustit psa aby se vyběhal?

„Ne není.“

A ty máš psa?

„Jo retrívra s kokršpanělem.“

S kým trávíš nejradši svůj volný čas?

„S kamarádama“

Co společně děláte, co podnikáte?

„Chodíme ven a povídáme si.“

Kde spolu ten čas trávíte? Kde jste tak nejčastěji spolu?

„Asi na těch rampách.“

Jak by vypadal tvůj domov, kdyby sis mohl úplně cokoliv přát?

„Nevím asi aby tam bylo víc prostoru, aby jsme měli velký pokoj.“

Teď nemáte?

„No moc ne.“

Máš pokoj sám pro sebe?

„Ne, mám ho společně s bráchou. A ono je to těžké protože jemu je 18 a on je na vozíčku a nemůže mluvit. Takže se ani neodstěhuje a budu s ním celý život v pokoji asi, teda pokud se neodstěhuju já.“

Když si chceš postěžovat nebo se pochlubit, kam jdeš?

„Za mámou.“

Když máš strach a chceš se schovat na nějaké bezpečné místo, kam se schováš?

„Domů“

David2007
Chlapec
Rok narození 2007

Jak dlouho žiješ na Černém Mostě?

„Asi půl roku.“

Přestěhoval se zdaleka?

„Z Hostivaře.“

Jak vypadá tvůj běžný den tady na Čerňáku?

„Vstanu, hraju si, jdu ven, jdu domů najíst se, pak jdu ven, jdu domů na večeri, vykoupu se a jdu do postele.“

Říkal jsi, že trávíš čas venku, tak kam tak chodíš?

„Tak různě. Ne jako tady po Čerňáku, ale my tam máme areál, tak tam.“

Na kterém místě trávíš nejvíc času? Kde jsi nejčastěji?

„Ve škole.“

Na kterém místě trávíš volný čas úplně nejradši?

„V tom areálu.“

Které místo je podle tebe tady na Čerňáku úplně nejlepší. Kdybys ho měl někomu doporučit, že to místo musí určitě vidět.

„Nebyl jsem tam, ale měla by být na Čerňáku nějaká rozhledna.“

Které místo je myslíš podle tebe tady na Čerňáku nejdůležitější?

„Jako pro mě?“

Ano, třeba pro tebe.

„Domov.“

Kde myslíš, že Černý Most končí a už začíná jiná část Prahy nebo jiné město?

„To nevím.“

Je na Černém Mostě něco, co ti chybí, a chtěl bys, aby tady bylo?

„Kino.“

S kým trávíš nejradši svůj volný čas?

„S kamarádkou“

Co společně podnikáte?

„Hrajeme na schovku, kopem si.“

A kde většinou jste?

„V tom areálu venku.“

Jak by vypadal tvůj domov, kdyby sis mohl úplně cokoliv přát?

„Byl by velkej, hodně televizi, nějaký auto (nějaký luxusní) a hodně pokojů pro hosty třeba a nějaké mazlíčky.“

Máš teď nějakýho mazlíčka?

„Jo, dva potkany.“

Když si chceš postěžovat nebo se pochlubit, kam jdeš?

„Za mámou.“

Když máš strach a chceš se schovat na nějaké bezpečné místo, kam se schováš?

„Doma.“

**Barevná
Dívka
Rok narození 2009**

Jak dlouho žiješ na Černém Mostě?

„Od narození.“

Jak vypadá tvůj běžný den tady na Čerňáku?

„U mě každý den úplně jinej.“

Tak já to zkusím rozdělit. Co děláš třeba o víkendech?

„To jsme většinou doma. Občas jdu se ségrou na brusle.“

A přes týden když je škola?

„Tak to mám většinou zaplněný kroužkama.“

Na jaké chodíš kroužky?

„Na kytaru, na step, na skauta, na gymnastiku a pohybové hry a na atletiku.“

Na kterém místě trávíš nejvíc času?

„Asi ve škole ve třídě.“

Na kterém místě trávíš svůj čas nejradši?

„Tady na klubu.“

Které místo je podle tebe tady na Čerňáku úplně nejlepší.

„Nevím, tady je hodně míst dobrejch.“

Tak kdyby si měla vybrat jenom nějaký, zkus vybrat pár míst, který by jsi někomu doporučila.

„Nevím.“

Třeba si představ, že za tebou přijede kámoška, která to tady nezná a ty jí chceš ukázat něco fakt dobrého. Kam bys jí vzala?

„Asi do parku.“

Do nějakého konkrétního parku?

„Ne prostě jen do parku.“

Které místo je myslíš podle tebe tady na Čerňáku nejdůležitější?

„Radnice.“

Kde myslíš, že Černý Most končí a už začíná jiná část Prahy nebo jiné město?

„To fakt nevím.“

Co ti tady na Černém Mostě chybí a chtěla bys, aby tady bylo?

„Nevím. Já si myslím, že je to tady dobrý. Mně to stačí tak, jak to tady je.“

S kým trávíš nejradši svůj volný čas?

„Se ségrou.“

Co společně děláte?

„Různě, chodíme ven. Chodíme dost často na brusle nebo jsme třeba jen tak doma a prostě se spolu bavíme.“

A máš mladší nebo starší ségru?

„Já mám dvě starší sestry.“

Jak by vypadal tvůj domov, kdyby sis mohla úplně cokoliv přát?

„Nevím, mně je náš domov příjemný takový, jaký je.“

Takže by si na něm vůbec nic nezměnila.

„Ne změnila.“

Když si chceš postěžovat nebo se pochlubit, kam jdeš?

„Většinou asi za mámou.“

Když máš strach a chceš se schovat na nějaké bezpečné místo, kam se schováš?

„Nevím.“

Veverka
Dívka
Rok narození 2007

Jak dlouho žiješ na Černém Mostě?

„Já tu žiju od dvou let, vlastně když se narodila moje mladší ségra. Ale předtím tu už žili babička a děda.“

Jak vypadá tvůj běžný den tady na Čerňáku?

„Ráno jdu do školy, pak většinou si dělám úkoly, učím se, pak chodím ven nebo jdu do Pacíku, většinou chodím k rybníku, tam je mi tak jako příjemně a večer jdu pak domů, navečeřím se a jdu spát.“

A třeba o víkendu, když nejdeš do školy?

„My většinou jezdíme na chalupu, takže moc tady nejsme o víkendech, ale jinak jsem většinou venku, mně je venku dobře.“

Na kterém místě trávíš nejvíc času?

„U toho rybníka.“

A tím myslíš ten jak je u toho velkého parku, co je pod Plechárnou?

„Jo.“

Na kterém místě trávíš svůj čas nejradši?

„U toho rybníka.“

Které místo je podle tebe tady na Čerňáku úplně nejlepší a proč?

„Ten rybník. Když tam jsem, tak zapomenou na svoje problémy a je mi tam pěkně.“

Které místo je myslíš podle tebe tady na Čerňáku nejdůležitější?

„Pro mě asi škola, protože ji mám blízko. A jinak asi třeba ty obchody co tu jsou, úřad.“

Kde myslíš, že Černý Most končí a už začíná jiná část Prahy nebo jiné město?

„Kousek za tou Plechárnou. Z druhé strany jak je ta křižovatka, za Albertem, jak je tam Vajgarská.“

Co ti tady na Černém Mostě chybí a chtěla bys, aby tady bylo?

„JumpPark.“

S kým trávíš nejradši svůj volný čas?

„Se ségrou.“

Máš starší nebo mladší ségru?

„Oboje. Je strašný být prostřední. Malá ta za nic nemůže, protože je ještě malá. Starší ta je samozřejmě nejrozumnější, takže taky za nic nemůže.“

S kterou trávíš víc času?

„S tou mladší.“

Co spolu podnikáte?

„Pořád blbne, chce chodit na brusle, pořád se chce nosit, skáče mi na záda. Taková divoška.“

Kde jste spolu nejčastěji?

„Většinou na těch bruslích.“

Kam na ty brusle chodíte?

„Bud' jsme za barákem, tam je takový ten plácek anebo se projíždíme třeba k Plechárně.“

Jak by vypadal tvůj domov, kdyby sis mohla úplně cokoliv přát?

„Musel by být se zahrádkou, nesměla by tam být babička a děda. Musela bych mít vlastní pokoj, to je hlavně důležitý. Musel by tam být pes.“

Když si chceš postěžovat nebo se pochlubit, kam jdeš?

„Jdu sem do toho Pacifiku nebo to hodně říkám tý mladší ségře.“

Když máš strach a chceš se schovat na nějaké bezpečné místo, kam se schováš?

„Schovám se k tomu rybníku.“

Delfínek
Dívka
Rok narození 2005

Jak dlouho žiješ na Černém Mostě?

„5 let.“

Jak vypadá tvůj běžný den tady na Čerňáku?

„Nejdřív jdu do školy, tam jsem do půl druhý, v půl třetí jsem tady. A záleží, potom mám různé kroužky nebo jdu sem.“

Co máš za kroužky?

„Skauta.“

A třeba o víkendu když nejdeš do školy?

„No tak jsme venku s mámou a se ségrama.“

Na kterém místě trávíš nejvíc času?

„Tady v Pacíku.“

Na kterém místě trávíš svůj čas nejradši?

„Když jsem venku. To je jedno kde, ale někde venku.“

Které místo je podle tebe tady na Čerňáku úplně nejlepší a proč?

„Všechny jsou hezký místa. Nedalo by se říct, který je nejlepší.“

A máš nějaký nejoblíbenější svoje místo, kam chodíš moc ráda?

„Tak třeba sem k rybníku do parku.“

Myslíš ten park co je pod Plechárnou?

„Někdy tam taky jdeme.“

Ale teď jsi měla na mysli jiný park?

„Jo, tady u Kyjí je taky park.“

Které místo je myslíš podle tebe tady na Čerňáku nejdůležitější?

„My se jdeme s kámošema někdy třeba projít, a to je taky u kyjskýho rybníka.“

A to je podle tebe nejdůležitější místo na Černém Mostě?

„Pro mě jo.“

A dokázala bys vysvětlit proč?

„Tak chodíme tam s kámošema, se kterýma už nejsem ve třídě, takže takhle jsme pořád spolu o víkendech.“

Kde myslíš, že Černý Most končí a už začíná jiná část Prahy nebo jiné město?

„Podle mě to musí být někde u Kobylis, protože Ládví už je Praha 8, takže tam už někde to musí být.“

Co ti tady na Černém Mostě chybí a chtěla bys, aby tady bylo?

„Nic Je to tu všechno dobrý.“

S kým trávíš nejradši svůj volný čas?

„Se ségrama a s mámou.“

Máš starší ségry?

„Ne, mám dvě mladší.“

Co spolu podnikáte?

„Chodíme spolu ven.“

Máte nějaké místo, kam chodíte spolu častěji?

„Tak sem hodně.“

Jak by vypadal tvůj domov, kdyby sis mohla úplně cokoliv přát?

„Chtěla by jsem tam mít slona. Tak určitě bych tam chtěla mít ještě delfína.“

Když si chceš postěžovat nebo se pochlubit, kam jdeš?

„Bud' sem, nebo za mámou.“

Když máš strach a chceš se schovat na nějaké bezpečné místo, kam se schováš?

„Nevím.“

Příloha C – CD s nahrávkami rozhovorů

